

- Virgines Vestales.** Virgines Vestales Numa instituit, quæ sacra in Italiam per Æneam adducta fuerunt. Virg. sic ait: Et manibus uittas uestamq; potētem Aeternumq; adytis effert penetrabilibus ignem. Antistius Labeo scripsit, minorem quàm annis sex, maiorem quàm x. natam negauerūt capi fas esse: præterea quæ ex seruis nata sit, aut corpore sensuue diminuto. Neq; illa hæres cuiquam intestato, neq; intestatæ illi quisquam est, sed bona in publicum redigebantur. Carpentio uehebatur, magistratusq; illis adurgebant, magnusq; apud hos illarum respectus fuerat: si quando pro reis aut damnatis precabantur. Iu. Cæsar Tranquillo teste, per Vestales apud Sullam meruit ueniam impetrare. Ignem perpetuū seruabant, quæ autē per negligentiam extinguī sineret, flagris à Pontifice Max. cui suberant, cædebatur. In situ pro deprehensa uiua defodiēbatur, eoq; die in urbe publici nihil fiebat. Nuper sub radice Palatini è regione Cosmi & Damiani tēpli multa Vestaliū monumenta refossa: in quibus statuæ olim fuerunt, ex his duo tantum ponam. Cœliæ Claudiæ V. V. maximæ sanctissimæq; cui egregiam sanctitatem, & in deos infatigabilem operationem meritis suis laudis æternam adhibita grauitate, numen quoq; Vestæ comprobauit. Sacerdotes sacri urbis, in dextro latere, Dedicata Cal. Mart. M. Iunio Max. II. & Vellio Aquilio Coss. curante
- Cœlia.** Fla. Martiano & B. Fictore. V. V. Et in altera. Fla. Maniliæ V. V. Max. cuius egregiam sanctimoniam & uenerabilem morum disciplinam, in deosq; peruigilem administrationem, Senatus laudādo cōprobauit: Aemilius Rufinus frater, & Flauj Siluinus & Irenæus sororis filij ob eximiā eius erga se pietatem præstātiāq; in latere dextro. Collocata XII.
- Manilia.** Cal. April. C. Veraio Attico, & A. Asinio Prætextato Coss. Augurum disciplinam ab Actio Nauio, ubi de eo diximus processisse narraui: unde collegium institutum, cui tanta fuit autoritas, ut nihil magni in rep. fieret inaugurato, inauspicatōue. Reges, Consules, aut Dictatores qui uitio creati per augures censebātur, redeuntes retractabantur: in monte
- Augures.** consistebat augur, manū supra caput eius qui inaugurabatur tenebat, cū lituo in altera manu, id est, recuruo baculo, septentrionem à sinistra, meridiemq; à dextra statuens, oculis regionem præfiniebat, uerbaq; quædā ad Iouem dicebat, atq; ita inauguratus discedebat.
- Lituis.**

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
VRBANORVM LIBER XXX.

De principe præcepta nobilium authorum.

Dionis præcepta de principe

VANDO autē princeps communi societati, bonoq; diuinitus datur, de hoc item ac ijs quæ ad eum pertinent, dicam. Dion qui Romanam scripsit historiam, ponit Augustum quandoq; de restituenda rep. cogitantem, ad consilium Agrippæ & Mecœnatem adhibuisse. Igitur alteri tuendi imperij, alteri Mecœnati dimittēdi uitæq; priuatæ partes tradit magnis utrinq; rationibus. Scripsit etiā separatim de Regno tris libros. In his primū præceptū Regi, ut deos colat atq; ueneretur: quos si quis impune præterire posse putat, is eos aut prauos aut stultos opinatur. Deinde homines curet atq; amet, si & ipse redamarī cupit. Nam uerisimile non est nec natura patitur, diligentem nō diligi, cum uideamus canes equosq; magistrōs, curatoresq; suos circūludere, eisq; blandiri. Post hæc labores amplectatur, spernatq; uoluptatem, quæ inter cætera mala possidentem se non diu perfrui sinit. At labor diutius laborantem sustinet atq; adiuuat. Milites commilitones appellet, hominumq; se magis patrem & pastorem quàm dominū uocet. Domini appellationem non solū inter liberos, sed etiā inter seruos fugiendā censeat. Sese magis multitudinis naturæ quàm suæ accōmodet. Præterea liberalitate præditus existat, nec uereatur benigne faciendo sibi defuturū aliquid: cum ea sit conditio donantis, ut magis gaudeat quàm qui accipit. Præter omnia sit ueritatis ac simplicitatis amicus, eamq; uti regiam uirtutē conlectetur. Astutiam uero ac fraudē uti seruilia putet. Nam uilia animalia ea potissime sunt quæ insidiātur. Laborātium circa se hominū præsertim militū rationem habeat. Ad bellū omni tēpore paratus existat. Sic enim ipsius in sua magis fuerit potestate. **Plato** PLATO in Critone regnum probat unū totius orbis, ad dei similitudinem, ita tamen ut in alijs locis dicat: Senatus autoritas ad consilium adhibeatur. Ratio, quoniam nulla essent bella, nulli tumultus, dum unus omniū potiretur. Debet & pastoris modo præesse. Sicuti apud

apud Homerū scribitur, qui uocat Agamemnonē *πρωτὰ λαῶν*, id est, pastorē pōpulorum. Nā & mitē & fere aequalē ciuibus se prābere debet, tantū iustitia ac prudētia superiorem. Quod si quis reperitur huiusmodi, etiā si priuatus sit, à deo est rex cōstitutus. Nā non populus causa gubernatoris, sed cōtra gubernator causa populi fit. Præterea uti bonus musicus, debet in rep. ciues instituere, ut inter modestiā, fortitudinemq̄, quandā seruent mediocritatem, ueluti acuti grauisq̄ nerui concentū simul cōmixtum ac cōtemperatum: ut ne per nimiam modestiā imbelles adeo reddantur, ut quum opus fuerit patriā uiribus & audacia nō possint defendere: & ne rursus adeo audaces, ut pacis statū ferocitate perturbēt. Aristoteles in Politicis etiā ex omni rep. Monarchiā probare uidetur, adhibito Senatu. Hæc ego cum alio in loco dixerim hic repetere superfedebō. ISOCRATES orator uitā priuatam ac principis duabus orationibus elegāter expressit, ad Demonicum & Nicoclem regem. Ex hac ultima huiusmodi sunt uerba conuersa. Amicos tibi delige, nō omnis, sed nec cum quibus uoluptaria, sed optima regni perficias. Tales præpone negocijs quæ ipse non cognoscis, ut pro eis quæ illi gerūt sis redditurus rationē. Fidos puta nō eos qui tibi blāduntur, sed qui castigāt. Da sapientibus loquendī libertatē, de his quæ ipse ignoras. Discrimen habe eorū qui tibi cum beneuolentia obtemperant, plus q̄ qui cum adulatione, ne plus improbi à te ferant quā boni. Ama eos homines nō qui in publico cū timore obtemperant tibi, sed qui priuatim secū tuum magis animū quā fortunā admirantur. Sis exemplo modestiæ cæteris. Nā τὸ φιλόπολις ἢ δὲ ὁμοιοῦν τῶν ἀρχόντων, id est, principibus similis est mos ciuitatis. Quam Plato sententiā expressit. Tales solent esse ciues, quales in rep. principes. Hos imitatus epigrāmatista. Et domini mores Cæsarianus habet. Prosequitur Isocrates. Pluris existima bonā famā præ multis diuitijs. Simile & huic Salomonicū: Melius nomen bonū, quā diuitiæ multæ. Sallust. uero non longe ab his. Diuitiarū & formæ gloria fluxa atq̄ fragilis est, uirtus clara æternaq̄ habetur. Prosequitur etiā Isocrates: Quæ dicis aut recipis te facturum, tanq̄ rem sacram obserua. Amicos tibi beneuolentiā ac liberalitate para. Inimicos animi magnitudine subige. ἡ γὰρ μένος ἡδονῶν οὐκ ἀγρόμενος ἢ π' αὐτῶν, id est Ducas, nō ducaris à uoluptatibus. Ex omni rep. meliora ad imitandū tibi delige. Nihil iratus facias. Peccata citra merita plecte. XENOPHON. Sunt qui putēt principē sumptibus & uictu & lautitia præstare oportere: Ego potius eū & prudentia & diligentia laboreq̄ cæteros antecellere debere existimo. Idem: Præstat regem gratiarum q̄ trophæorū hæreditatem relinquere. Diotimus: Triā regi oportet esse, Religionem, Iudiciū, & exercitum. Primū ad se probādum. Secundū ad suos continendos. Tertiū ad hostes propulsandos. Homerus duo præcipua tribuit Agamemnoni, hoc est, ἀμφοτέρω, βασιλείῃ τ' ἀγαθῆς κρατορῆς τ' ἀρχιμητρίας. Gessit utrunq̄, bonus rex, idē & in agmine fortis. Quod carmen Alexander Macedo semp̄ cōmemorare solebat. Thales: Principis felicitas, ut senex secūdū naturā in suo lectulo moriatur. Anacharsis: Si sapiens fuerit. Cleobolus: Si nihil his qui proximi sunt, credat. Chilo: Si nō curauerit timeri. Pyttacus: Si ita subditos disponat, ut timeāt nō ipsum, sed quæ sunt ex ipso. Socrates: Si sibi ipsi prius sciat imperare. Solon: Si Monarchiā democratia proxima ciuibus reddat. Demetrius Phalereus hortari solebat Ptolemæum Philadelphum, ut libros plures de regno conscriptos perlegeret, q̄ in ipsis plura reperiret, quorū amici reges uererentur admonere. Cæsar quoq̄ Augustus, huic simile teste Trāquillo excogitauit. Ex omnibus enim autoribus utriusq̄ linguæ tantū ea quæ ad remp. administrandā pertinerēt excerpere solebat. EGO VERO tot sapiētū dictis, quæ & ipse sentio, quæq̄ ex usu uidi, adijcere nō uereor. Duas maxime res in his qui præsent cæteris esse oportet, bonitatem, & doctrinam: prima præstat, tantæq̄ uirtutis erit, ut si per se nō sapit, uiros adhibeat sapiētes. Huiusmodi fuit Alexander Imp. qui quanq̄ puer iuriscōsultos & matrem prudentissimam rebus præfecit: præter ea tot sancti Principes in nostro dogmate, alioqui idiotæ, reip. utiliter præfuerunt, ut Hēricus, Stephanus, Ladislaus, Leopoldus, alij innumerabiles. Ipsa quoq̄ citra bonitatem doctrina nō nihil etiā proderit, magnumq̄ in augendo auxiliū suppeditabit. In hoc genere extiterunt, Cæsar ipse & Claudius princeps, quorum alter quanq̄ tyrannus, alter uero ignauus, præter historias ab se scriptas, utilia multa edidit, ac publica monumenta. Hadrianus item, & Dionysius Syracusanus. Inter Pontifices autem, Bonifacius VII. uir doctus, alioqui seditiosissimus, multa & præclara ab se gesta reliquit. Sixtus III. Theologia munitus quamuis bellis cōtinuo inutilis orbem uexauerit, tot tamen pia

Aristoteles

Isocrates

Xenophon

Diotimus

VII. Sapientum dicta de Principe.

Demetrius Phalereus

templâ restituit, totq; ad hominum usum facientia gessit. His uero qui utrunq; præstant, nihil in rebus humanis perfectius optatur, ut Augustus fuit & Titus & M. Antoninus & Justinianus. Inter Pontifices, Damasus, Gregorius, alijq; plurimi. Qui autem neutrum retinent, hi omnino postremissimi hominum. Ex his Sylla crudelis legitur fuisse, quem unum Cæsar admirari solebat principē reip. sine literis extitisse. Deinde Nero, Caligula, Heliogabalus, Commodus. Et quando utrunq; seculum connectimus, apud nos Paulus 11. Innocentius VIII. Alexander VI. à quibus in suas cupiditates complura erogata, nullum ad usum reip. Christianæ publicum extat monumentū. Hæc quidē commemorasse non ab re fuerit, ut hi qui quoquo modo præsidētes hominibus deligūt, sciant quantū piaculi admittant, quātum uel extremo iudicio sint obnoxij, si libidini potius q̄ cōsciētia seruiert, quā non unū hominē, sed innumerabiles quandoq; populos simul cū re Christiana præcipitēt.

DE TYRANNIDE EX XENOPHONTE.

Simonides
& Hiero.

DEINCEPS de Tyrannide, quæ est excessus legitimæ Monarchiæ. Ad hunc igitur locum uisum est mihi Xenophontis libellum de Tyrannide ex Græco breuiter epitomare, ubi tota Tyranni uita conspiciatur. Simonides poeta uenit ad Hieronem Siciliae Tyrannum, quē nactus ociosum, his aggreditur uerbis: Dic quæso Hiero, Tyrānus an plus cæteris gaudeat in his quæ sensum attingunt. Negat ille, dicens magis dolere, minusq; gaudere his, qui uitam ducant medio crem. Tunc Simonides incredibile, ait, si sic res habeat: quonammodo multi hoc adfectant & extollunt: Tunc Hiero utriusque uitæ inexperientiam accusat, infertq; quod tantum extrinsecus tyranni putentur beati. Nam quod ad uisum pertinet, nos ob suspicionem & metū spectaculis multis & celebritatibus priuamur, ad quæ uos acceditis securi. Et quamquam pauca ex multis quandoq; domi uidemus, ea quidem cara, magnoq; à nobis empta sunt. Simonides. Si in spectaculis damnum facitis, at auribus oblectamini, semper uestras continuo laudes, nullumq; contumeliæ uerbum audiēdo. Nemo enim Tyrannum coram accusat. Hiero. Ecquid putas nō audiēdo male, propterea lætari, quando quis manifeste uideat quod tacētes male sentiāt? Laudes uero si quæ proferūtur, ex adulatione prouenire? Deinde Simonides. At in hoc priuatis superiores estis, quod epulis lautioribus gaudetis. Nec hoc quidem Hiero, ait, quando satietas ocysus ex ciborum superfluitate irreat, adeo ut fastiditi quandoq; priuatorum exoptent frugalitatē & famem. Multoq; magis proximi & circa nos adstantes securi ex hac lautitia gaudēt. At in uenere, inquit Simonides. Huius etiā in uita uoluptate priuamur, Hiero ait, q̄ amore (quo sine nihil est delectabile) minimū capiamur. Non enim amor in paratis sed magis speratis uersatur uoluptatibus, haud aliter quam si quis sine siti bibat, sic ille uoluptate quidem fruatur sine uoluptate. Tunc Simonides: Illa saltem quæ cogitatis celerius adsequimini, quæ multa sunt & uaria, præstantis equos, arma pulcherrima, ornatus mulierum, domos magnificas, præterea posse amicos facile iuuare, inimicis uero officere. Ad hoc Hiero: multa quidem à nobis possidentur, quæ admirabilia & aspectu pulchra uidentur: attamen nostris animis grauiā, per quæ felicitas longe ab hominibus abest. Præterea pace summo hominis bono carent, ac bello summo item malo abundant. Priuatis enim per pacis fœdera bellum definit. At Tyrannis nunquam. Nulla enim pax inter eum & subditos interuenit, non fœdera quibus confidere possint. Et paulo post subdit, quod firmiores sunt priuatorum amicitia ac beneuolentiæ inter se, & maiore charitate necessitudines seruant quàm Tyranni, quorum plerisque uideas filios necantes, aut fratres inter se de regno decertantes, nullis legibus aut fœdere aut humana ratione teneri. Quin fide, maximo inter mortales bono, priuantur, cum minima sit omnibus sub eis degentibus: quippe qui neq; potui neq; cibus etiam præguftatis confidere satis queunt. Cumq; leges alibi eadem prohibeant, contaminatisq; ea propinquare ac congregari: Tyrannos tantum qui interficiunt, non solum non expelluntur, sed magis honorantur, & in sacris etiam locis ac templis ciuitatum, eorum imagines collocantur. Neq; quod paulo ante dixeras adsentior, uidelicet omnia citius à Tyrannis perfici. Nam & priuatus aut agrū aut seruū aut his simile optabit: Tyrannus autem ciuitatem aut regionē uel arcem munitissimam, quæ difficilia sunt obtentu. Sed & pauperes priuatos pauciores adspicias quàm tyrannos, si non ad numerum diuitias, sed ad usum

&

& indigentia iudicamus. Nam si plura quam indigeas habeas, multa possides: si uero pau-
 ciora, parum. Tyrannus em̄ quanq̄ multa possidet, minus tamen ei sufficiunt quam necessa-
 rij sumptus priuato. Cui etiā de quotidianis impensis remittere aliquid interdū licebit. Ty-
 ranno autē nequaq̄ sine periculo. Deinde quid opus misereri eorū ut pauperū, qui possunt
 ex honeste partis tantū uiuere, & ea facile habere, quorū indiget usus? Qui uero ob egesta-
 tem cogunt aliquid turpe cōmittere, quomodo nō hos miseros & uere pauperes putabis?
 Hi tyranni sunt, qui omnia cogunt expilare & capere ob necessarios & maximos sumptus,
 semper pecuniā queritantes. Neesse quippe habent erogare in custodias, aliaq̄ his similia
 pro tuenda dominatione, uitandisq̄ periculis. Graue etiā illud, q̄ uiros bonos quos amare
 cuperent, timere necesse est: fortes ne quid audeant, libertatis gratia, prudentes nequid ad-
 uersus machinent, iustos ne cupiant ab illis populi gubernari. Deniq̄ tantū improbis in ui-
 ta tyrannus diligitur, qui per eius mortē scelerū sub eo perpetratorū pœnas se daturus ti-
 ment. At honores, inquit Simonides, qui maxime hominis sunt & deorū, uos retinēt. Nec
 hoc quidē Hiero ait. Cū hi maxime honores oblectent, qui ex amore gratiaq̄ nō ex metu
 procedant, sicuti supra de uoluptate Venereq̄ dixi. Quid quæso Simonides inquit, in his
 sponte persistitis malis, nec tyrannidē relinq̄tis? Et hoc miserū præter omnia, Hiero ait. Cū
 soli tyranno nec tenere rem malā nec dimittere cōducit. Quomodo em̄ tot cædes, rapinas,
 exilia, totq̄ facinora cōpensare aut persoluere priuatus sine periculo posset? Et hæc quidē
 Xenophon. Plato in IX. de rep. Tyranni uiuunt tanq̄ uinculis quibusdā deuincti formidi-
 num omniū & armorū, solisq̄ in ciuitate minimū dat egredi, aut peregrinari, aut quicq̄ eo
 rum quæ alij liberi solent. Domi præterea totos dies more fœminarū resident, uerentes ci-
 uiti inuidiā. Phalaris in epistolis. Veniā quidē do tibi monitionū, quippe q̄ tyrannus nunq̄
 fuisti, tyranno cōsulis ponere tyrannidē, nescius q̄ tenere imperiū securius est q̄ ponere. Si
 uero alterutrū sit optandū, malim ego me sub tyranno q̄ tyrannū esse, q̄ unū tantū timerē,
 à cæteris malis omnibus liber. Tyrannus autē metuit tam externorū insidias, q̄ eorum per-
 quos seruat, Demosthenes. οἱ μὲν τοὺς πολιτίαις ἢ τυραννίδος ἀπειροῦ, ἢ βασιλευς ἢ τύραννος ἀ-
 πειροῦ ἢ ἐλευθερίας ἢ νόμοις, ἢ ἀνθρώποις. Puto em̄ tyrannidē infidam esse rebus publicis, omnēq̄
 regem aut tyrannū inimicū per se libertati ac legibus existere. Aristippus ait regē à tyranno
 distare, ut libertatē à seruitute. Huic cū Diony. dixisset nihil ex eius philosophia iuuari, ni-
 hilq̄ utilitatis ferre: Vera inquit, loqueris. Si em̄ te iuuissem, tyrannidē iam diu posuisses.
 Antigonus ad Vetulā à qua beatus dicebatur ait. Si scires sub hac ueste quā fero quot late-
 rant mala, nunq̄ eam in cœno iacentē ferres. Pto. Philadelphus dicebat, cū tyrannus multa fe-
 rat incōmoda, tū illud præcipuū, q̄ cogitur eos, qui minime nocuerūt, utilitatis gratia quā-
 doq̄ interficere. Aristoteles in Politicis nullam ait tyrannidem annos centum excessisse.

Qui tyrannū

Plato

Phalaris

Demosthenes

Aristippus

Dionysius

Antigonus

Philadelphus

De his qui contra Tyrannos coniurant.

Philosophi plures patrias tū suas tū alienas liberare à tyrannis tentauerūt. Quæ
 nequaquā laudi tribuendū, ut qui specie uirtutis suam potius gloriam quam
 populorum cōmoda quæsiuerint. Ego philosophorum in primis putauerim
 in ocio & quiete, doctrina populos potius iuuare, & ad uindicandum in liber-
 tatem animos magis quam corpora admonere. Nam si tam uetera quam no-
 ua repetere uoluerimus, inueniemus male plerunq̄ huiuscemodi uiris euenisse. Plato in Si-
 ciliam studio eam liberandi profectus, infelicē habuit exitū, dum uix ipse incolumis euasit.
 Zeno Eleates Nearchi Mysij tyrannidem euertere tentans, deprensus, dum uarijs supplici-
 is torquere tur, socios cōiurationis minime prodidit, sed eos qui tyranno erant fidissimi ca-
 lumniatus, ut illi morte damnarentur effecit. Dion item in Dionysium coniurando postre-
 mo & ipse periijt. Ab eodem quoq̄ Python exul Rheginis benigne exceptus, cū Rheginis
 consilia per literas manifestaret, diro supplicio absumptus est. Apollonius quoq̄ Tyaneus
 à Domitiano, cōtra quē cum Nerua coniurauerat, in compedes coniectus. Gallus & Luca-
 nus poëtæ ob eandem diuerso tempore causam periere. Deniq̄ hi qui Cæsarem interfece-
 runt, quanq̄ uoti cōpotes, nō toto uertente anno cūcti (teste Trāquillo) extincti sunt. Hoc
 uero seculo ut in historia supra ostendimus, quāmultas taliū infelicitates cōspeximus. Feli-
 citer tñ res hæc nōnullis, auxilio patriæ, ciuiūq̄ successit, ut Armodio & Aristogitoni Hip-
 pia ex Athenis sublato. Sic demū Saturninus, Gracchi, Flaccus, interfecti: q̄d Sylla metuēs,
 ut securius (sicut ipse dicebat, dormiret) unus omnino est ausus adreptā semel tyrannidem

Philosophi

Plato

Zeno

Dion

Python

Apollonius

Tyaneus

Gallus

Lucanus

Interfectores

Cæsaris

Na ± ponere

ponere, dictatura se abdicando: quib⁹ profectio exemplis diuina illa praecepta magis ac magis audire admonemur. Dominis non tantum bonis, sed etiam dyscolis Christi causa esse obtinendum. Seruis fieri liberos minime curandum, denique Caesari quae sunt Caesaris reddenda.

De re militari. Et primum de officio Ducis ex Xenophonte.

Officiū ducis

Xenophontis libello ἱππικῶν, id est, de officio magistrī equitū. Ante omnia deos orare oportet, uti nobis ea dicere ac facere tribuant, quae & nobis & amicis tum patriae salutis, ac gloriae sint. Post haec equites recensere. Quod nisi sedulo faciamus, saepe numerus intercedit aut senio, aut alia de causa. Deinde equos providere uti boni sint ac laboris patientes, neu strigosi, neu calcitriones, qui inter alios inutiles sunt, quod saepe cum res agi oportet turmas dissipat, ordinesque rumpit, equitē quoque bonum inutilem reddit. Neu incessu tardus, ob hoc firmos habeat pedes. Eius indicium, cum alij alia, ego id ostendam, uti egressus praesepe in uiam lapidibus cumulatam de industria ducat, in ea neque consistere neque quiescere poterit. Tum alterum signum, ut pedes habeat oblonga rotunditate figuratos. Post equos equites inspiciendi sunt, uti boni describantur, corporis uiribus ac facultatibus idonei, naturaque dicto audientes, quo sine nihil praeclarum geri potest. Praeterea pacis tempore exercenda iuuentus ac docenda, uti in equum quam aptissime ac uelociter insiliat, quod magnum praestat bello adiumentum. Deinde in equum in locis salebrosissimis & aditu difficilibus ire adsuescat. Ipse eques simulachra belli flectendo & reflectendo excitet, nunc prosequendo, nunc se recipiendo, nunc in orbem simul consistendo, sicut in celebritatibus deorum ac Theatris. Iaculum ex equo quam longe iacere consuescat. Denique seque ac equum armis idoneis contegat. Populus enim Atheniensis x. talenta quotannis erogat, uti paratos habeat equites, quando usus aut necessitas ingruit. Ipsi propter hoc iusta exercitatione uacare non debent. Tempore belli oportebit magistrum equitum in itinere provide re, ut exercitus moderatum faciat iter: tum loca equis opportuna capere, curandisque corpora, militibus spacium dare. Si quando loca adire angusta contigerit, exercitum in cornua disponere: sic tutius ibit: cum largior se uia praebet, frontes dilatare. Cum uero in campum apertum locum peruenitur, in phalanges exercitum instruere. Si uero suspecta itinera locaque difficilia declinanda, quoad fieri potest in aliam semitam & in partes cohortesque procedere. Cuique autem cohorti ministros adsignare, ne si forte usus aut necessitas rei militaris uenerit, equitatus dissipetur aut abscedat. Praeterea ultimi qui sequuntur semper expectandi, ne ipsi occasione consequendi magistrum equitum nimio labore equos adficiant ac conterant. Occultos praeter omnia exploratores habere, qui omnia referant, tum etiam custodias. Ipsum magistrum equitum peritum regionis esse oportebit, quod pacis aut induciarum tempore facere poterit. Valde enim refert, ipse ne, an per alios iter faciat. Quod ignorauerit, a mercatoribus ex proximis ciuitatibus exploratores capiat. Nam huiusmodi genus fidele ob spe lucri aduenientium fuerit. Nec tamen ita fidat quibus amicis, ut agmen propterea non iubeat intentum ac paratum procedere, ac si praesentem hostem haberet. Nam multa possunt accidere praeter spem in bello, quae subito indigeant auxilio, interdum dimicatione. In discessu utilius fuerit per denunciationem principum exercitus, & illorum ad subditos moneri, quam per praekonem, ne hosti consilia pateant. Praeter autem omnia illud praecipendum, ut inuigilem insidijs, siqua hostem uia aggredi, aut oscitantem aut imprudentem, aut sine ordine ac cura proficiscentem. Nam his artibus saepe animalia rationis expertia, maiora se petunt ac conficiunt: ut mustella & miluus cortales aues, & lupo ingentes tauros ac armata, cum ante prouiderint quae sese tuto recipiant, tutoque aggrediantur. Optimum item fuerit consilium, partem semper hostium debiliorem aggredi, quamuis longe sepositam: praestat enim maiorem aliquantulo subire laborem, quam cum fortioribus maiore periculo pugnare. Nunquam enim cum potentiore agmine aut hoste congregiendum. Oportebit enim simulatione interdum uti, hostemque uana specie deludere: uidelicet cum pauci sunt uideri plures, cum plures rursus uideri paucos. Item cum discedimus uideri praesentes. Praesentes autem cum simus, uideri absentes. Denique cum maxime debiles sumus, metum incutere hosti. Cum uero potentiores, metum simulare. Quae omnia intento ac diligenti magistro facilia faciunt erunt. Primo namque ut pauci plures uideantur, confertim est ambulandum ac procul ab hoste, sic enim puluerem maiorem excitabunt. Praeterea cum hastis longis aut similibus hastis in manibus: peditum uero turbam pedibus colludere, ex motus enim uarietate res maior apparebit: tum iumentis alijsque huiusmodi simul ingredi. Ut uero plures pauci uideantur,

Vt pauci plures uideantur
Vt plures pauci

...recessus
...palan
...labores
...transcendere
...a caeco
...labore
...parua
...uer
...potant
...cogita
...om
...eund
...qui
...prosequen
...pauci
...curer
...mag
...ex equo
...perib
...panibus
...Tribunus
...caudam
...perterre
...ex imperato
...inexpecta
...plures
...sic prae
...hostes
...difficillim
...aut forti
...perferre
...inimicos
...ordinibus
...Hac & h
...quod n
...ut quae
...agricu
...quomodo
...inter se
...pedita
...uante ac
...bellum
...hominibus
...per sacrif

Vt dicta Du
...habere tria
...tempo
...sine
...solerat
...ceruus
...Iphicra
...facere
...ducem
...siqua
...Annibal po

deantur: Si uiarū recessus & obtorta fuerint, partē exercitus in his occultare. In campis uero apertis sparsim ac palantes incedere, utilius & lanceis uti rectis ac breuibus. Præliantur sese ad cursum & labores exerceant, ut possint militibus necessaria suppeditare, fossas transilire, muros transcendere, flumina tranare discant, tanto excellentius, quantū perit⁹ ab imperito, ac uidens à cæco differt. Id autē cauendū ne equis ad cursum aut prædā utantur saginatis aut saturis, ne labore absument. Magister equitū ephippijs & habenis ad usum equorum abundabit: parua quidē impensa facultatē opemq; præbens militibus indigentib⁹ opportunam. In cōgressu uero hostiū adhuc illud moneo (Sunt em̄ quidā qui cōtra eos quos inferiores uiribus putant, cū mediocri conatu & imbelli turba occurrendū arbitrantur. Ex quo illud qd̄ inferre cogitant, sepe ipsi reportant. Rursus uero cōtra eos quos putant superiores, toto conatu atq; omni exercitu procedunt. At ego cōtra iudico) Aduersus illos qui inferiores putantur eundū omni ui ac conatu, neq; em̄ quenq; pœnitet nimis uicisse cū uincit. Itē aduersus illos qui superiores existimant cū paucis atq; melioribus cōgrediendū. Nā pauci melius prosequant & diligentiores erunt. Et siquid accidat, melius ac celerius se recipiēt. Nō em̄ dico q̄ pauci sint ideo laboriosiores & celeriores, sed q̄ facili⁹ fuerit paucos reperire q̄ multos, q̄ curēt equos ut oportet, ac seipos solertes ad equitandū præbeāt. In magna uero multitudine magna cōfusio. Siqd̄ accidat, alter alterū trudit, difficilius se recipiūt, ac alius quidē ex equo male ephippiato corruit, alius ob equi tarditatē nō subsequitur, ali⁹ itē ob loci iniquitatē peribit. Adde q̄ nō multi sunt, qui terrorē incutiunt in bello, sed tantū strenui. Si autē cū paribus cōgrediendū, existimauerim nō inutile ut ex custodijs duæ acies fiant, & alteri Tribunus præsit, alteri is qui post eum magis strenuus uideatur. Hic cum tribuno exercitus caudam sequatur, & cū hostis propinquat statim primus prouolet. Sic em̄ ex insperato ruens perterrefaciet hostem: si pedites utriq; habuerint, ij occultent post equites, simul ipsi ex insperato una corruent. Videntur em̄ mihi longe maiora ea uideri siue bona siue mala, quæ inexpectata ueniunt. Ex quo quis cōsiderare potest, q̄ qui in sedibus suis inuadunt quamuis plures numero sint, magis pertimescūt. Meliores em̄ partes sicuti actoris sunt quàm rei, sic præmeditati quàm impræmeditati, & inuadentis quàm inuasi. Pugnantes etiam inter se hostes primis quidē dieb⁹ timidiores sunt, procedente tempore nequaq;. Illud præterea difficillimū reperire equites fortes ac utiles ad decertandū. Signa uero sunt, si pulchrū aliquid, aut fortis uiri gestū, & cū laude cōiunctū audire gestiant, ac dicto audientes sint: ij em̄ perferre ac tolerare facile poterunt, quæ cognoscunt. Præterea si celeriter quis persequatur inimicos, aut celeriter se recipiat, maxime hostem infestat, & ipse tutus erit. Tum si ex ordinibus aliquos sibi sumpserit, & de improviso excurrat, ac eos qui se recipiant inuadat. Hæc & his similia oportebit sæpe & legere & scribere. Tum meditari si quid accidere possit, quod nō est aliud quàm futura præuidere. Maximā enim cōmentationem arbitror, ut quæ quis esse utilia nouit, cogitet quonam modo ea exequi possit. Recte enim cogitata neq; in agricultura, neq; in re nauali, neq; in imperio aliquid proderunt, nisi meditemur, quomodo ea perficiamus. Equitatus mille equitum congruus numerus & facilis ordinari, & inter se concordiam habet. Ex peregrinis uero totum aut ex parte constare maxime probatur. Peditatus his utilis magnopere qui adsistat. Hæc igitur (ut in exordio dixi) deo iuuante ac fauente fieri debent, nec mirum si id sæpe repeto. Quoniam adire periculum extra bellum haud mirandum sanè. Sed in bello ubi hostium uersantur insidiæ, quæ occultæ hominibus sunt, dijs autem manifestæ, is maxime potietur, qui ab his potissimam diligetur, aut per sacrificia, aut omīna siue somnia. Et hæc quidem Xenophon.

DICTA DUCVM.

NUNC dicta Ducum quorundam subiiciam. Agesilaus dicebat oportere ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem. Epaminondas uidens pulchrū exercitum sine duce, uideo, inquit, pulchram bestiam sine capite. Philippus solebat dicere se malle exercitum ceruorum cui præesset leo, quàm leonum, cui præesset ceruus. Iphicrates belli dux cum in sociorum regione contra hostes uallū firmaret, fossam q; faceret, cuidam dicenti quasi hæc superuacanea quid timemus: respondit, turpe esse ducem (siquid accideret) dicere, non putaueram: quod dictum Cicero Scipioni Africano tribuit. Annibal pollicenti cuidam philosopho de arte militari docere, cum nunquam

Agesilaus

Epaminondas

Philippus

Iphicrates

Annibal

quam

- quam fuerit in acie, non opus inquit, exercitu sine tuba. Cicero Phormionem hunc fuisse ait, qui coram Annibale ausus est de re militari disputare. At ille interrogatus quid de tanto philosopho iudicaret: Se ait uidisse deliros multos, sed nullū magis delirare, quam Phormionem. Idem cum apud Antiochum à Scipione qui eò legatus fratri uenerat, interrogatus quos duces præcipuos censeret, respondit Alexandrum, deinde Pyrrhum, tertium se: Quid, inquit ille, si me uicisses. tunc ait, & Alexandro & Pyrrho me prætulisset. *Liuius li. XXXII.* Timotheus interrogatus quid differret ars militaris à Rhetorica, quantū inquit, pax à bello. Lamachus dux cū Præt. cohortis peccanti irascere, illeq; nō amplius hoc faciā diceret, respondit illud prouerbiū. οὐκ ἔστι μὲν ἐν πολέμῳ δις ἅμα ῥά τ' ἀντὶ μ. Non est bis in bello peccare. Alexander interrogatus quo nam modo tam breui tempore orbem subegisset: Consilio, inquit, & uiribus, & arte, ubi opus esset noua. Xenophon in III. Cōmentariorum probare nititur, quod boni ducis, & boni Oeconomi officia penē similia sint: Reddere primū subditos ad obtemperandū faciles, malos castigare, bonos munerare, præsentem substantiam custodire, diligentem ac laboriosum esse ad obeunda officia; præterea decertare quando opus est: Oeconomiam maxime iuuare. Demades captus in bello apud Charoniam à Philippo, interrogatus ab ipso inter epulas dum mentio de generositate Atheniensium incidere: Quā bene inquit, se res haberet, si Philippus Atheniensibus, & Chares Macedonibus imperaret. Chares enim dux fuerat in bello, ubi ipse captus. Hæc ex Stobæo. Thucydides. Pulchre certantib. tria esse oportet, uelle, erubescere, & obtemperare. Demosthenes. οὐκ ὁμοίως οὐδέ τις ὑπὲρ τῆς πλεονεκτητῆρος πολέμῳ ἴσως ἀμ. καὶ τῶν ἑαυτοῦ. ἀλλ' ἐτέρως μὲν ὡς ἀμ. μὴ ἐλαττῶνται μέγιστον δὲ ὄντα πάντες πολέμῳ ἴσως, ὑπὲρ δὲ τῆς πλεονεκτητῆρος οὐκ ὁμοίως, ἀλλ' ἐφίενται πρὸς ἑαυτοὺς ἑῶν, ἑῶν δὲ κολυθῶσι, οὐδὲν ἠδὲ κηκέναι πρὸς ἐναντιοῦστας ἡγοῦσται. Non enim similiter quis in adipiscendo, sicut in se suaq; tuendo pugnauerit, sed longe aliter. Nam uel omnes ne sua perdāt, uiribus omnibus quibus possunt utentur: In acquirendo autem tantū quis cupit quantum permittitur ab hoste: si autē prohibetur, nihil amplius molestare aduersarios putat. Cæsar in cōmentarijs Pompeiū imperitiæ militaris accusat, q; in acie Pharsalica in cōgressu suis ne se mouerent imperauit, sed expectarent impetum hostium. Nam innatū dicit esse ardorem quendam in animis hominum, ut clamore motuq; magis excitentur.

PARALLELA STRATEGEMATA.

- P**ER dissimulationē quandoq; hostes uti desperent, aut terreantur. Apud Casilinum post longam obsidionē rapa prope mœnia ferebāt, ut hosti desperatorem deditiois facerent. Vicinioribus seculis Ladislaus rex Pannoniæ inter Sanctos cōnumeratus, aduersus Polonos & Cracouiā pugnās, post diuturnā obsidionē ut oppidanis opinionē copiæ faceret, montem uicinū farina cōspersit. Rati illi regem nō defiturū, sese dediderunt. Iustus quoq; & ipse sanctus Præsul Volateranus, ut Manlius de capitolio Gallis, sic in obsidione Vandalorum dicitur panes de mœnibus iecisse. Sed hæc eis de non Christianis licuere. Sese etiam quandoq; principes astutia à periculis subtraxerunt. P. Rutilius Rufus, ut author Cicero in oratione pro eo, cum à Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitātē regis in togatos uestitus mutatione uitauit. Alex. III. Pon. Maxi. habitu serui Venetias fugiens manus Friderici subterfugit. Isidorus cardi. Rutenus, Græcus homo, Cōstantinopoli legatus, dum ciuitas à Turcis caperetur, habitu uillici sumpto, se xxx. aspris, paruo admodū, captum redemit. Boemundus Roberti regis Siciliæ frater, ab expeditione Hierosolymitana rediens transiturus necessario per loca Alexij impe. inimici, se loculo clausum uti mortuū ferri iussit, eoq; modo euasit. Nicolaus Picininus dux Philippi uicecomitis in oppugnatione Brixienti profligatus per hostium castra transire coactus, in culeo inclusum à lixa se transferri mandauit incolumem. Annibal item apud Liuium, ut inuidiam Fabio crearet, possessiones seruasse scribitur. At ille ut suspicione careret publicasse. Idem Urbini dux Fridericus Laurentio Medici nostra ætate in bello Florentino fecit. Non tamen ille ut Fabius. Prodigia insuper, & rerum euentus in bonam uertuntur de industria partem. Scipio apud Frontinū cōtra Annibalem proficiscens, cum in descensu in littore corruisset, teneo te inquit, Africa. Quod Tranquillus Cæsari adscribit. Chabrias Atheniensis, fulmen de cœlo ueniens in castra, Iouis optimum signū dixit. Sulpitius Gallus eclipsim expauescentibus militibus causam naturalem adduxit. Philo Hebræus cum legatus Romæ causa excidisset, pro qua uenerat, turbatis omnibus Iudæis

Iudeis ait. Nunc fratres optime sperandum de deo, qui tunc maxime adest, cum hominum
 equitas & auxilia defunt. Demosthenes autem in oratione, re male contra Philippum ge-
 sta, ad rursus animandum causam in negligentiam Atheniensium traduxit, maximeq; spe-
 randum, si officio diligentiaq; utantur, dixit. Specie etiam superstitiosa turbæ continentur,
 ut Sertorius Cerua: Maumethes uaticinijs, & hodie Sophi apud Persas uelata facie more *Sophi*
 Mos turbas alloqui dicitur, præireq; exercitum, ac omnia uincere. Dies quoq; belli apud
 nonnullos obseruati. Ariouistum decrecente luna pugnare nolentem Cæsar uicit. Qui
 mos etiam Lacedæmonijs fuerat, ut author Lucianus. Titus Vesp. item Iudæos teste Iose-
 pho Saturni die superauit. Quidam ab hostibus in loca iniqua imprudenter adducti: ut M.
 Crasso accidit à Spurina deducto apud Parthos. Viriatus quoq; Lusianus fugam simulans
 exercitum Romanum ad confragosa perduxit.

MOS ANTIQVAE MILITIAE.

VERBENA teste Festo, & sagmina, hoc est, gramen ex arce Capitolina cum *Verbena*
 sua terra auulsum, legatus qui Verbenarius uocabatur, ad hostes clarigatū, *Sagmina*
 id est, ad res repetendas ferebat. Ab his enim sagminibus Martianus iuriscō. *Fœcialis*
 Sanctum appellari dicit, quod est ab hominum iniuria defensum. Fœcialis *Caduceator*
 item cum patrepatrato ad indicendum bellum mittebatur. Caduceator uero

contra is erat, qui pacem adferebat, aut nunciabat. Festus item. Sub corona ueniebant in
 bello capri, id est, coronati. Nos hodie hanc consuetudinem in equis seruamus Romæ, ut
 uenales fronde capiti imposta circumducantur. Idem ait sub hasta uendere, cum hasta in fo-
 ro fixa, bona damnatorum aut proscriptorum ad præconis uocem uenibant. Hic memo-
 ratur Plutarcho, cum quondam Augustus ad hanc auctionem diu adsedisset, Mæcenas cui
 res illa indigna principe uideretur, tabella inscripsit Græcis literis: Surge carnifex, quam su-
 blatam in turba cum Augustus inspexisset, Mæcenatis scomma esse existimans, statim sur-
 rexit. Idem in Probl. Qui sacramento nō tenebantur, licet in castris uersarentur: nec hostes *Sacramentū*
 in prælio laceffere, nec ferire ius erat. Quod Cato senior in quadam epistola ostendit, ad fi- *militiæ*
 lium scribens monet. Si missus factus sit, ad urbem redeat. Aut si in exercitu maneat, uelit
 ab imperatore impetrare, ut sibi aduersus hostem pugnare, ac eum interficere liceat. Liuius
 Romani in obsidione Veiorum Camillo duce sub pellibus primum hyemare cœperunt.
 Idem libro IIII. scribit populum Rom. supra CC. annos proprijs sumptibus militasse.
 Deinde Cor. Coss. C. Fabio Ambusto L. Valerio Potito Tribunis Mil. Consulari po-
 testa te, Anxure capto, decreuerunt patres, ut stipendium miles acciperet. Frumentū quo-
 que, & uestem, ultra pecunias dabant, equiti etiam equum. Dicebanturq; delecti & aucto- *Auctoritati*
 rari. Postremis uero temporibus Matriculati & solidati. Cassiodorus, Vegetius, & Fronti- *Matricul.*
 nus Solidatum fuisse in militia scribunt eum cui stipendia ab imperatore promissa erant, *Solidati*
 unde uocabulum hodie Soldatorum est. Missionū tria erant genera, ut ex Marcello & VI *Missionum*
 piano iureconsultis colligitur. Honestæ quæ tempore militiæ expleto datur. Causaria, cum *tria genera*
 uitio animi uel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominiosa, cum quis ob de-
 lictum sacramento soluitur. Mercenario autem & externo milite primum sunt usi Scipio
 nibus in Hispania res gerentibus, Celtiberis in amicitiam receptis, ut author Liuius. Capi-
 tolina in super in Balbino inquit. Rom. Imperatores exituri ad bellum prius Nemesei sacri-
 ficabant, & munus gladiatorium dabant: primum quod dea Fortunæ sit Nemesis, secun-
 dum quod milites iam sanguini aduescens domi, hostem foris non expauescerent.

De disciplina, ac pœnis, & præmijs militaribus.

DISCIPLINA quoq; prima in exercitando Tyrone fuerat uarijs quidem mo-
 dis, aut ambulatione ferendo onera, aut cum armis cursitando, aut in ligneū
 equū insiliendo præter omnia uero ad palum. Erat aut palus imago lignea su- *Pali uulnera*
 per terram fixa, quæ hasta siue ense petebant, & tanq; cum hoste certatim con-
 grediebantur, scuto uimineo, & interdū claua grauiore, ut in uera pugna po-
 stea solutiores, aptioresq; essent: aut scopo præfixo, id est, aliquo fasce uimineo uel aliquo si-
 gno, arcu exercebantur. Hæc ex Vegetio. In milite autē corrigendo legitur apud Liuium
 L. V. III. Scipio Aemylianus oēs delicias in obsidione Numantiæ, uinū, scortaq; amouit: mi-
 licem in opere quotidie habuit: quæ extra ordinē deprehendit, si Romanū uitib; si externū
 uirgis cecidit, lumenta omnia ne exonerarent militem, uendidit, x x x. dierū frumentum
 ac

Pescennius Niger ac septenos uallos ferre cogebat. Pescenni⁹ Niger teste Spartiano, prohibuit pistores exercitum sequi, ut omnes buccellato in locis pacificis accepto essent contenti, quarentibusq; uinum: Num habetis inquit, Nilum uicinū? Alexander quoq; Imperat. expeditionis tempore melius putauit, ut annonā milites in mansionibus acciperent: nec cibum xvi. dierum portarent, uti solebant. Ex quo patet quantus esset cuiusq; labor, ut nec plures duceret uti nunc solent seruos, aut iumenta: sed ipsemet Legionarius partim dorso, partim super hastam necessaria ferebat, ut in columna Traiani uidere licet. Pœnæ fuerant: Exautoratio citra munera meritorum præmiorumq;. Ignominia cum ex ordine mouebatur, aut hordeo pascebatur miles, uel equiti equus adimeretur. Præter omnes autem Decimatio, cum decimus quisq; seu legionis, seu cohortis capite plectebatur. Cicero pro Cluentio. Statuerunt enim ita maiores nostri: ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerti, ut metus uidelicet ad omnis, pœna ad paucos perueniret. Idem quoq; in uniuersum pœnas octo connumerat, damnum, uincula, uerbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortem. Exempla seueritatis inter cætera uide Papirij in Fabium, & Torquati ac Pausaniæ in liberos. Præmia uero coronæ fuerant diuersæ, aureæ, murales, uallares, quernæ, gramineæ, ordinum promotio, Cognomentorum insignia, quandoq; & statuæ, præterea æs donatiuum. Postremo militiæ uacatio, quæ post annos L. ex lege ueteranis dabatur, ut author Seneca ad Paulinum. Insuper & bene meritis ager. Cæsar suis ueteranis agrum Stellatam diuisit. Ex quo res fuit non solum utilitati, sed ambitioni ut societas ea Stellates uocarentur, repertumq; iam in marmoribus & sepulchris qui se Stellatam inscripserit. Sulla suis item militibus Volaterranum. Arretinumq; agrum.

DE CELERITATE IN BELLIS.

Cæsar pons
Classes subito
armatæ

De Nunciis
celeritate
Xerxes
Augustus

Viccomites
Cecinna
Irundines

De Brutus
columbas

Domitius
Aenobarbus

Modus oculi
te scribendi
Scytala la-
conica

CELERITATIS, qua nihil in bello utilius, plura sunt exempla. Ante omnis ipse Cæsar in Commentarijs testatur, in Arari uno die pontem constituisse, alium item supra Rhenum mira arte ac celeritate militum opera decem diebus absoluisse. Classem contra Massilienses nauium longarum xii. die tricesima ab excisa materia armasse. Classis item Romanorum contra Hieronem regem quæ cxxx. nauium fuerat teste Plinio, quinto & quadragesimo à securi nauigauit. Classis etiam Scipionis proficiscentis in Africam die quadragesimo. Ipse quoq; Cæsar Centena passuum milia quandoq; uno die peregit. Sæpe nuncios de se præuenit. Hanc mittendorum nunciatorum celeritatem, primus apud barbaros Xerxes excogitauit, ut tradit Cleomedes de circulis cœlestibus Græcus author. Hic enim bellum Græciæ inferens, ita frequētes toto itinere stationes cōstituit, ut uoce alteri ab altero perlata horis xliiii. è Græcia in Persidem noua perferrentur. Apud Romanos primus Augustus: teste Tranquillo. Qui ut sciretur uelociter quid in prouincia quaq; gereretur, modicis interuallis per militares uias iuuenes primo qui sub manu uoceq; nunciarent, deinde uehicula disposuit. Commodius id uisum, ut qui perferunt literas, interrogari quoq; si quid opus possint. Nostri uero seculis diu neglectam hanc consuetudinem in Italia Viccomitum familia renouauit, dispositis ac paratis in itinere equis sæpe commutandis: eoq; res peruenit, ut uix credibile auditu diebus xlii. nuncius frequens ex Britannia Romam ueniat. Cecinna Volaterranus portentoso inuento irundines, quod ad eandem domum sint redire consueta, nuncias in bello ciuili mittebat. Hircius Consul ad Decium Brutum Mutinæ ab Antonio obsessum, columbas tenebris fameq; prius distentas. Illæ lucis cibiq; auidæ mœnia alta petentes, loca escis assueta, ab eo cum literis collo adligatis deprehendebantur. Author Frontinus. Traduntur & nunciata diuinitus uictoriæ eadem hora, ut de Perseo teste Valerio, & Domitio Aenobarbo à Castore & Polluce. Proditumq; in historia Florentinorum de uictoria quam illi contra Gibellinos exules in Aemylia habuere, & item Innocentio vii. de ea quæ tunc contra hostes habuit uictoria, teste Poggio qui aderat, similiter euenisse ex incertis nuncijs. Vetus etiam apud priscos belli tempore, aut ob aliquam suspicionem, per notas scribere, Cæsar primus inuento Tranquillo teste, sic structo literarum ordine ut nullum uerbū effici possit. Habebant & simile quiddam Lacedæmonij in sua Scytala: quæ autem sit, aut quomodo, in prouerbij narraui. Nostra uero atate Baptista Leo Florentin⁹, facilem super hoc artem breuibus rotulis excogitauit, quam Friderico duci Vrbinati dicauit, mihiq; item ostendit. id genus uulgo nunc Cyphram appellant.

De

DE ORDINIBVS, ET MILITVM EXERCITATIONE

DE ordinibus autem circa bellum Cyrillus hos ponit, Armigeros, Peltatos, Pfylos pedestris pugnae omnes: hac tamen differentia quod Armigeri grauis erat armaturae secundum ritum Macedonicum rotundo scuto & longa hasta utentes. Hi Triarii apud Romanos dicebantur: postremique erant, ac spes ultima tanquam murus. Vnde prouerbiū in periculis, res ad Triarios redacta. Pfyli leuis erant armaturae, utebantur arcu & iaculis, & faxis iactis manu uel funda. Peltati uero inter utrumque se habebant. Nam pelta utebatur, quae scutum admodum paruū est, & hastis longe leuioribus ac minoribus quam armigeri. Hi Ferentarii Romanis apud Vegetium appellantur, qui etiam ait pedites olim ab urbe condita usque ad Gratiani principis tempora: non solum scutatos, sed cataphractos & galeatos fuisse, postea ob inertiam militum haec nimis grauiā uisa, scuto tantum & ense aut hasta fuisse armatos. Totidem & equestris pugnae differentia. Aut equitatus aut currus. Equites rursus aut Amphippi sunt, id est, qui alterum iuxta equum desultorium habebant, in quem cum usus esset transire possent. Aut Cataphracti, id est, armis undique cooperti. Aut Acataphracti, id est, minime cooperti. Et hi aut eminus pugnabant hasta: & Doriphori, id est, hastati uocabantur: aut ex arcu, & Hippotoxotae appellati. Aut Hippocotistae seu Acrobolista, id est, hastam eminus iacientes. Cominus autem pugnabant Xystophori & Cataphracti. Elaphri apud nos Velites dicti, equites erant leuiter armati, qui discursu faciles erant, missiliaque seu sagittas iaciebant. In exercitu officia, Signifer, Vragus, Accensus, Princeps, Commētariensis, Cornicularius, Praeco, Tubicen, Lixae quoque ac Calones, quorum alteri ab aqua serena dicebantur, quod lixam ueteres aquam, unde Lixiuum uocabant. Alteri à lignis conuehendis: ut author Festus. Miles Centurioni suberat, Centurio Tribuno. Tribunus Legato, Legatus autem Consul parebat imperio. Consul postremo Dictatori. Ordinarii dicuntur qui ordinibus praerant Trib. aut principales. Augustales qui his ab Imperatore adiuncti fuerant. Accessi quasi accedentes, qui ministerio ac seruitio publice adiciebantur legionibus: cum fas non esset militibus qui ueste & pecunia publica alebantur cuiquam seruire. Matriculae autem apud eundem sunt militum ordines. Ordines uero, Ala, Manipulus, Acies, Cohors, Turma. Primum pilum qui ex tribus uexillis constat. Vexillum autem CLXXXIII. hominibus. Horum primum Triarios habebat, ueteranos & summam uirtutis. Secundum Rorarios fiducia paulo minoris. Tertium accensos, qui minimi roboris in postremam plerumque partem reiciebantur. Cohors autem, alia miliaria, quae M.D.V. pedites, Equites uero XXXII. habebat. Alia quingentaria, quae ex D.L.V. peditibus, equitibus uero LXV. constat. Huius generis X. cohortes iustam legionem implebant. Erat enim legio diuersa. Romuli tempore primum ex equitibus CCC. peditibus tribus milibus fuerat. Deinde aucta usque ad sex milia peditum. Equitum uero DC. author Plutarchus, qui numerus etiam quandoque diminutus: ut apud Liuium constat. Singulis quoque quatuor legionibus Trib. Mil. XVI. praerant. Centuria ex CC. peditibus. Decuria ex denis equitibus: quibus praerant Centuriones & Decani. Manipulus leuis ex XX. militibus: ideo leuis quod hasta miles non galea non armis muniretur. Huius generis XV. in prima acie fuerant: ubi tyrones & flos pubescentium iuuenum aderant. Turmae ex equitibus, plerumque constabant ex tribus Decurijs. Romulus prius tres Centurias scripsit Celerum equitum, Tatiensium, Ramnensium, & Lucerum. Ideo celeres ut expeditos haberet. Festus autem appellatos à Celere Remi interfectore: quibus & Tribunos praefecit, quibus numero CCC. eo quod singulis Decurijs quae XXX. erant X. adsciuerit: author Liuius. Romanorum robur totum in legionibus ac peditibus fuerat: ut inquit Vegetius: nec ultra duas Consul secum extra ducebat. Hi lecti & iurati erant, quibus auxilia adiebantur ex socijs. Milites Praetoriani, Cohors praetoriana & Praetori adhibebantur: muneribus ceteris uocabant. Hac primum usus Scipio Africanus est. Inter principes uero uiolentius est usus primum Tyberius, qui eam in uia Appia ad duo passuum milia retinebat loco munito: ubi nunc caput bouis appellatur.

DE SIGNIS, TROPAEIS AC TRIUMPHIS

IGNVM militare, quod Tesseram dicebant, Ducis erat signum, quo processui, aut receptui, aut ad castrorum metationem, seu discessum disponi milites iuebantur. Tesserarij uero qui illud in cotubernijs nunciabant. Eratque ut ait Vegetius triplex. Vocale, ut Victoria, Triumphus & his similia uerba: aut semiuocale, ut tuba uel

O o buccinae

Armigeri seu
Triarij.

Pfyli seu leuis
armaturae.

Peltati

Ferentarij

Equites Am-
phippi

Cataphr.

Acataphr.

Doripho.

Hippoto.

Acroboli

Hippocotista

Signifer

Vragus

Accensus

Princeps

Commenta

ricensis

Cornicula

rius

Praeco

Accensi

Ala

Triarij

Cohors

Legio

Centuria

Decani

Manipulus

Decuria

Celeres

Tatienses

Ramnenses

Luceres

Legio

Praetoriani

Tessera

buccinae sonus: seu mutum, ut eleuatio dextrae, hastae inclinatio & his similia. Ex his autē uti-
 lius mutum censet Onoxandrus Graecus author, qui ad Gerannium scribit de re militari, eo
 quod inimicos lateat, & suis magis innotescat, ob linguarū diuersitatem uerba nō omnibus
 intelligentibus. Est & Tessera apud Plautum signum inter duos. Hic inquit mihi hospitalis
 tessera: & alibi, Tesseram amisi. Erant praeter haec & signa quae ordines praebant, Aquilae, Dra-
 cones, Vexilla, Pinnae, Cristae, quae ea ferebant Aquiliferi, Draconarii, signiferi: hi enim simul
 & Centuriones pellem leonis ad terrorem in capite gestabant. Sunt & signa Sphragitica, id
 est, signatoria, quae tabulis tabellisq; adponebantur: haec in annulis expressa fuerant. Sulla lu-
 gurthae à Bocho traditi imagine utebatur, Caesar Alexandri, Augustus Sphingis, alio quoq;
 alij. Vno tantum annulo utebantur, solumq; equestri ordinis, in digito leuae manus quae an-
 nulariū appellabāt: quod inde teste Gellio uena cordis procederet. Praeterea signa discessus,
 ualorum conclamatio, ad eam uocem se sumptis rebus preparabant. Signa uero quae hodie
 passim omnibus propria uidemus, ab insequentibus Imperatoribus postea magnis uiris ob
 merita donari consueuerunt, paulatimq; ambitio haec ad operarios usq; transfusa, & quod lon-
 ge detestabilius, ad sacerdotes, quos potius crucis aut alicuius religiosae imaginis pictura
 decebat. Quid enim alienius uiro religioe aut doctrina praedito, q̄ dimidia animalia aut tes-
 sellas aut lineas seu pilas, siue his similes nugas, suorum ineptias maiorū imitando, nulla saepe si-
 gnificatione praefere? Sed haec alterius loci. Nunc ad militaria redeamus. Vegetius item ait
 moris Romanorū fuisse, donatiui dimidium apud signa deponere: q̄ hoc genus hominū ple-
 runq; prodigū esset, praeterea ut fidelius tueretur eos apud quos eorū scirent esse substantiā.
 TROPAEA Spolia uel hostiū templo dicabantur: quae ut ait Plutar. in Proble. pio Roma-
 norū instituto uetustate obsoleta sarciri nō permittentur, ut uidelicet ea simul cum inimi-
 citijs quādoq; interirent. Nec laudat Graecorū morem qui aenea ea constituerunt ad captorū
 similitudinē, Caesar potius uniuersa Gallia, cum in Aruernorū templo ensē sibi ab hoste
 raptum suspensum uidisset, hortantibus etiā amicis, auferre noluit, quasi eius ibi restaret me-
 moria sempiterna. Clipeorū etiā magna fuit ambitio, in quibus argumēta rerum uaria,
 rum antiquitus inscribebant, ut Homericus & Virgilianus clipeus: etiā ab Hesiodo descri-
 ptus. Romanorū primus Appius Claudius qui Cos. cum Seruilio fuit, an. urbis CCLXX
 clipeū in aede Bellonae dicauit. Post eū M. Aemilius Cos. cū Q. Lucretio in basilica Aemy-
 lia. Q. Martius, qui Scipionibus in Hispania successit, alium supra fores Capitolij. TRIVM-
 PHANTIBVS quoq; haec fuerunt leges, ut nullus ante triumphū urbem ingrederetur, sed
 in aede Bellonae exceptus de rebus ab se gestis differebat, triumphusq; ei decernebat si Cos.
 Praetor uel aut Dictator exercitū integrum reportasset: una acie v. milia hostiū fudisset. Post
 haec in territorio triumphali ad aedem Apollinis, ubi obeliscus in C. Neronisq; principū Cir-
 co cōspicitur iuxta Petri Basilicam, portaq; triumphali quae iuxta pontem fuerat, nunc subla-
 tum ē regione S. Spiritus usq; ad S. Celsum. Inde conuersa in dextram per uiam eam nūc ce-
 leberimam, ac Florae campum ubi Pompeij aedificia fuerāt, tendebat: rectaq; ad S. Angelum
 ac theatrum Marcelli usq; in uelabrū spectabat, ubi S. Georgius. Inde postrema conuersa cli-
 uum ascendebat Capitolinum, rupemq; Tarpeiam ad templū Iouis Capitolini, ibiq; sacrifi-
 cabatur. Curru biyugo seu quadriyugo uehebatur triumphans, quali saepe in marmoribus ui-
 demus. Equis currus filij seu nepotes insidebant: ipse seruum iuxta retinebat iocularia iactan-
 tem, qualem Caesari Tranquillus fuisse dicit. Iosephus autem Tito alatum dicit iuxta fortu-
 nam seu uictoriam adfuisse, qualem in arcubus hodie conspiciamus triumphalibus. Epulum
 postridie triumphas po. Rom. dabat: ubi & Coss. inuitabat: nec ueniebant, praeterea uenatio-
 nes & spectacula. Celeberrimū omnium Pauli Aemilij de Perseo rege fuisse Plutarchus tra-
 dit trium dierū pompa. Vltimus Probi principis de Germanis & Boemīs. Ouatio uero lon-
 ge inferior triumpho: procedebant enim myrtea corona qua ouantes donabantur, qui sine ca-
 de & sanguine rem facile gessissent. Insuper pedibus non curru ueniebat: nec militibus comi-
 tatus, sed tamen senatu obuiam procedente. Triumphantes autem milites cum ferculis, ho-
 stiumq; spolijs praecedebant, currum captiuus sequentibus.

DE CASTRIS METANDIS

Groma

DE CASTRIS METANDIS
 DE Castris autem metandis Hyginus libellum edidit nuper inuentum, quem Gro-
 maticon appellauit. Est enim Groma (ut ipsemet in eodem declarat) ratio metan-
 di castra, & loca in bello capiēdi opportuna. In eo em̄ uerba sunt obscura: partim
 etiam

etiam uetustate corrupta, ut paruus admodum sensus elici ex plerisque possit. Loco eminenti iubet fieri castra ut regioni dominantur: ne paludibus interluantur, praesertim porta decumana. Secundum locum habet quae in plano constituantur. Tertium quae in colle. Quartum quae in monte. Quintum quae in loco necessario: unde & necessaria Castra dicuntur. Praecipue obseruari debet uia quae lateribus castrorum super sit. Castra quocumque latere flumen seu fontem habere debebunt in qualicumque positione. Iniqua loca quae a prioribus Nobiria appellatur, omnimodo uitari debent: ne mons castris immineat, per quem superuenire hostes, aut perspicere possint quid in castris agitur. Ne sylua celatura hostes adiaceat, neue fossa seu ualles per quas obruti castris occubere possint: ne uicini fluminis torrens subita tempestate castra inundatio ne obruat. Meminisse oportet in hostico ascensus ualli duplices & frequentes facere, & tormentis tribunalia extruere circum portas in coxis: in loco contrarium maxime instruendum erit uallum tormētis ab eo latere qua Nobiria, si uitari non poterunt. Hac igitur ex Hygino. Quae autem manifestiora nobis apud alios authores comperimus: haec sunt. Castrorum forma uaria fuerat, quadrata, triangularis, rotunda, hemicycla. Portarum etiam uariis numerus: ubi amplissima castra quatuor tantum fuerant: minora & angustiora, duabus portis muniri tantum lat erat. Prima Praetoria fuit, quae orientem spectare & e conspectu hostium dirigi consuevit: unde in omnem tumultum acies educi & praesto & parata esset. Secunda decumana a tergo castrorum constituta, ex qua desertores aut facinorosi milites in quos militari disciplina animaduertendum erat, extra castra educebantur ad poenam. Tertia principalis cognominata, ex qua principem ordines tradere, & ad edictum conuenire ac suorum ducum imperium exequi oportebat. Quarta post praetoriam sita. Quinta dicebatur per quam comatus in castra & uenalia deducebantur. Inde etiam merces exportari & importari ad usum consueuerunt.

Nobiria

DE MAGNIS EXPEDITIONIBUS AC MODIS BELLII VARIIS.

DARES Phrygius qui bellum scripsit Troianum ait, apud Ilium ex Argiuorum classe conuenisse hominum milia. DCCCLXXXVI. ex Troianis DCLXXXVI. Carinas circiter mille: ut author Homerus in Catalogo. Hac superauit Xerxis classis apud Graeciam, quae teste Herodoto nauium trium milium, ubi fuere hominum Myriades. XXXIII. id est. CXXL. mil. Terrestris autem fuere eodem authore CLXX. Myriades: equitum uero VIII. Exercitus sub Mose fuit DC. & tria milia, reliqua multitudo imbellis DL. Tota summa, milies mille & CL. Sub Iosue DC. & tria milia tantum. Sesostris regis Aegyptiorum exercitus DC. Milium peditum, equitum XXXIII. Curribus armatis XXXVIII. Gallorum nunciato tumultu Romani sine Transpadanis ad LXXX. milia equitum, & DC. milia peditum armauerunt, L. Aemilio Paulo, & C. Attilio regulo Coss. paucis annis antequam Annibal Alpes transiret. Qui & ipse non amplius quam XXXVII. milibus armatis in Italiam traiecit: ut author Polyb. Alex. Macedo. exiit in Asiam cum milibus armatorum non amplius XLVIII. In Hierosolymitana expugnatione auctore Iosepho ferro, fameque interiere undecies centena milia. Post hanc in Cannensi pugna caedes memoratur, ubi annulorum modius inuentus. Caesaris item in Gallia contra Heluetios ad CCC. mil. Marij contra Cimbrorum, Claudij secundi contra Gothos. Aetij ducis sub Valentiniano contra Attilam apud Aquileiam, Caroli Martelli contra Saracenos in Aquitania. In quibus omnibus praesertim non minus quam CCC. milia consumpta. Modus insuper belli uariis externis fuit. Lace

De modis
belli uariis.

DE MACHINIS BELLICIS

ARIETEM teste Vitruuius inuenere prius Carthaginenses cum castellum apud Ga-

Aries
Scorpio
Ballista

des captum demoliri conati sunt: tignum manibus sustentantes, murum uerberabant. Deinde alia alij addiderunt. Scorpio quoque & ballista reperti. Hac saxa, ille sagittas emittebat. Scorpio quo longiora habet brachia, eo mollius ducitur, non minus quam a duobus hominibus leuabatur, qua Vitruuij descriptione satis constat nostram esse ballistam, uerum aliquanto maiorem. Vegetius autem ait antiquas ballistas non solum saxa, sed sagittas grauiores ac scorpione maiores emittere. Essecque praeterea arcuballi-

Arcuballi-

Oo z itas

- Carroball.** stas & carroballistas quæ paruis curriculis ferebantur: ex his aliæ uectibus, aliæ fuculis poli-
Vineæ spastis, aliæ ergatis, quædã etiã tympanis torquentur: nostri bricolas uocant. Insuper alia plu-
Turres ra in expugnationibus ponit opera. Vineas quæ ex tabulis leuiora machinamenta erant ad
 expugnanda mœnia, nostri bastias uulgo appellant. Turres uero instar turrium ex trabibus
 lignisq; ingentibus fiebant. Vrbes quoq; altitudine quantalibet æquabant, easq; mobiles ac
Musculi mœnibus propinquantes cõstituebant. Musculi minores machinæ ad turriũ ministerium si-
Testudin. militudine pisciculi qui Balenã præit ac regit. Testudines diuersæ, aliæ quæ arietem protege-
 bant, aliæ ad euertendos muros, aliæ ad fossas replendas, hostes à propugnatoribus mœniũ
Plutei superne defendebant. Plutei, ut ait Festus, crates erant corio crudo & intento operti qui ho-
 stibus opponebãtur, uocabãturq; Plutei militares. Sed & tabulæ quibus aliquid præsepit,
Onager Plutei dicuntur. Præter hæc ab eodẽ Vegetio ponit Onager, per quẽ saxa grauiora emissã nõ
Plumbata solum homines elidebant, sed hostiũ machinamenta diruebãt. Plumbatæ item pilulæ plum-
Scale beæ sunt, quas pedites scuta ferentes manu iaciebant. De Scalis quoq; Sambuca, Exostra, &
Sambuca Telenone apud eundẽ leges. Quæ omnia si quis animaduernerit, in ueterũ monumentis Ro-
Exostra mæ cognoscat. Malleoli erant missilia quæ arcu iaciebantur, materiam ad cõburendum ha-
Telenon bentia. Liuius xxxvij. Aliqui uenerũt ferẽtes stupam, picem, & malleolos. Marcellinus libro
Malleoli xxiiij. eos q; essent declarat. Elipolis & Poliorcete duæ bellicæ machinæ ad muros expugnan-
Elipolis dos Vitruuius exponitur, altera à Chabria Arcade, altera Poliorcete quæ Demetriũ fuerat à
Poliorce. Diogneto Rhodiõ, Architectis reperta. Vbi obiter notandũ, male apud eundem authorem
 scribi Lepidolim pro Elipoli. Tryphon Alexandrinus: cum obsideretur Apollonia ab hoste,
 iussit specus plures excuari, qui ultra ciuitatis muros aliquantulũ procederẽt, suspẽdiq; cre-
 bra per loca ipsius uasa area, ut tumultus hinc & subterraneos hostiũ ingressus præsentitos
 uia angusta occurrẽtes oppidani superarẽt, quod euenit. Et hæc quidẽ de machinis, in quo
 genere multa quidẽ posteritas adiecit. Nam à Germanis plura de his arte reperta simul &
 usu, ut nihil tam firmum, nullaq; tanta uis quæ non his hodie debilitari aut uinci possit. Ete-
 nim Scorpio quã nunc balistã uocamus, citius torquetur ab uno tractata, quã prius à duo-
Bombardæ bus. Loco uero onagri simul & arietis, areas machinas, quas ex sonitu bombardas uocant:
inuentio. ingentis ponderis saxa, igne impulsas euomẽtes habemus. Quæ quidẽ machina primum
 à Germanis dono Venetis data, quum hi apud Clodiam fossam Genuẽses obsiderent. Innu-
 merabiliaq; alia, quæ nunc apud Gallos potissime cernimus. Sunt tamen qui huiuscemodi
 apud prisicos etiam fuisse uelint ex uersibus Vergilianis. Vidi & crudeles dantẽ Salmonea
 pœnas Dum flammis louis & sonitus imitat Olympi. Quatuor hic inuectus equis & lam-
 pada quassans Per Graium populos, mediãq; per Elidis urbem Ibat ouans: diuumq; sibi po-
Nauigia scebat honorem Demens qui nimbos & non imitabile fulmen Aere & quadrupedum cur-
 su simularet equorum. Et quando ad bellum faciũt nauigia percurram Marcello memorata.
 Horia, faselus, lembus, lenunculus, lintres, celox, cymba, scapha, piscatoria omnia paruaq;
 Velocia uero sunt, nauis rhodiã, actuaria, liburnica, myoparum quod piratarum, Tarda au-
Vehicula tem corbita, oneraria, pistris, circerus. Vehicula quoq; currus, effeda, petoritum, pilentũ, car-
 pentum, carruca, cium, arcena.

DE NUMMIS ET MENSURIS

Affis
Libra
Pondus

ASSIS siue libra, siue pondus, in partes XII. Vncia, sextans, quadrans siue terun-
 cius, triens, quincũx, semis siue sexunx, septunx, bes siue des, dodrãs siue nonũx,
 deunx siue dextans: postremo assis. In his igitur tota hæreditas diducebatur. Fe-
 stus. Asses sextantarij in usu esse cœperunt ex eo tempore quo per bellum puni-
 cum II. decreuere patres ut ex assibus qui tunc erant librarij, fierent sextantarij,
 per quos cum solui ceptũ esset, & populus are alieno liberaretur, & priuati quibus debitum
 publicum solui oportebat, non magno detrimento afficerentur. Plin. quoq; lib. xxxiiij. cap. iij.
 idem testatur, additq; postea Annibale urgẽte. Q. Fabius Max. dictator asses triunciales fe-
 cit. Semiunciales insuper lege Papiniana idẽ est author esse percussos. Varro dicit quadran-
 tem prius dictũ triunciale, quod de tribus uncis assis esset: quæ est pars totius ex quo cum
Teruncius terunciũ quasi triunciũ uocant Varro & Cicero sæpe. In are autem erat Saturnus cum ro-
Quadrãs stro nauis quæ alea dicta est, qua ille olim aduectus hospitio exceptus est. Ouidius. At bo-
 na posteritas puppim formauit in are Hospitis aduentum testificata dei. Asses igitur pro
Obolus quadrante & teruncio Latini accipiunt, pro eo item quẽ Græci obolum uocant: ut Viturius
 est author

est author. Martialis. Si plebeia Venus gemino mihi uincitur asse. Pollux. Obolos habet viij.

chalcos. Erat & apud antiquos semiobolū, diobolū, triobolū, tetrobolū, quod duas habebat

noctuas signatas: Diobolus uero unā tantum, ex altera parte Iouis simulacrum. Nā Athenis

noctua erat publicum insigne. Idem. Stater aureus Mna permutabatur. Erāt stateres Darei,

Philippei, Alexandrei, aurei omnes. Ex quo cum aureos forte dixeris, intelligendū stateres:

cum ubiq; stater sit aureus: quamuis Alexandrides semiaureos appellet. Theopompus Sta-

tericum dixit, id est, statere dignū permutari. Erant tamen eodem teste authore, stateres etiā

argentei, quorū x. Chrysiū, quem nos aureū & aureolū dicimus, ualebāt. Horū LXXII.

quondam, ut in iuris ciuilibus libris apparet, libra expendebantur: nūc uero xcv. Ex quo cer-

nere licet, quantum maior aureus antiquus. Symbolū paruum nomisma permutabatur dio-

bolo. Polus: ut idem refert, nomisma Corinthiacum, quod Pegasus habebat insculptū. Idē.

Core nomisma Atheniense, ut est apud Hyperidem: erat enim tetradrachmū. Chelone aliud

à figura testudinis, unde prouerbium, πλὴν ἀρεπλὴν καὶ πλὴν σοφίαν νικᾶν ἢ χελιόνα. Collyriū aliud

tenuē nomisma. Idē. Drachma Attica denarij argentei habet pondus, eadēq; sex obolos ua-

lebat. Erat & didrachma, tridrachma, tetradrachma, pentadrachma, pentcontadrachma.

Drachma Aeginensium maior Attica, x. obolis permutabatur, quam Athenienses crassam

drachmam uocabant, ut non Aegyneam uocarent odio Aeginetarum. Drachma, & num-

mus, & denarius uocatur, ut ex Celso & Plin. deprenditur: propterea Cassiodorus, Sex, in-

quit, milia denariorum faciunt solidū. Centum drachmis, hoc est, denarijs centum argēteis

æquari libram, quā alij, tum Plutarchus in Pompeio tradit Minam uocans eam. Plin. libro

XXXIII. cap. IX. Elibris, inquit, argenteis signari denarios LXXXIII. iustum erat.

Cleopatra quoq; ait: Libra drachmas habet LXXXVI. Dion drachmas pro assibus

intelligit. Sestertius, inquit, nummus drachmas quaternas facit, hoc est ut Plinius & Festus,

asses. Vitruuius drachmas in ære signatos uti asses, quos Græci obolos uocant, diuersos esse

ait lib. III. Mna Attica habet drachmas centū secundū Pollucem. Drachma uero quælibet

sex obolos. Italica quadraginta, uocatur & Hemina. Bos, ut ait Pollux, antiquū apud Athe-

nienles nomisma, quod bouē signatū habeat, cōmutabatur duobus drachmis Atticis: hinc

prouerbiū βὲς ἐπὶ γλώσῃ βέβηκε, id est, bos in lingua uenit, in eos qui argento corrupti sunt.

Hoc Homerus nomisma significare uidetur uoluisse, dum loquitur de permutatione boum

loco pretij, ἐκατὸν βοίων ἢ ἑνὴν ἀβοίων, hæc Pollux. Sestertium à semisse tertio uidetur appel-

lari, quia uidelicet non duos asses tantum, sed semissem quoq; tertij cōtinebat assis, authores

Vitruuius & Festus. Fuit id tractum à Græcis, qui, ut ait Pollux, τρίτον ἡμίδραχμον, hoc est,

tertium semidrachmum uocabant, pro duabus drachmis ac semisse. Postea tamen sestertiū

quaternos asses ualuit: semper tamen quarta pars erat denarij: nam quum denarius initio de-

cussim ualebat, quarta pars sanè dipondij & semis: quum uero sex asses ualere cœpit dena-

rius, quarta pars erant quaterni asses. Cæterum Columella pretium sestertij nummum facit,

quādo singula iugera inculti soli uenire tradit milibus sestertijs. Apud Lampridiū uero ita

legitur. Heliogabalus nunquam minus centum sestertijs cœnauit, omnibus supputatis quæ

impenderet. Idem, Cœnas inquit, & Vitellij & Apicij uicit. Scribebatur autē sestertiū apud

antiquos hac nota L L S. Sesquiplum Græci Hemiolum: Vitruuius & plariq; sesquialterum

pro sesquiplo utuntur. Et sesquitertiū quod tertiarū, & Epitriton Græci, & sesquisextū, quod

ephecton apud Vitruuiū legitur. Quandoq; autem sine comparatione ad alterū dicitur: ut

sesquilibra, sesquipes, sesquimensis. Talentum Atticū, ut Varro & Plinius authores, xvi.

sesertia ualebat, hoc est pōdo XL. Aegyptiū pōdo LXXX. Cleopatra pōdo CXXXV.

talentum facit, hoc est, sestertiorū quinquaginta. Aphricanū uero pōdo LX. Quapropter

Græci talentū hac nota inscripserunt Σ , quod ea litera eundē numerum significet. Libræ

enim, id est, pōdo, apud alios & alios diuersitas, talenti quoq; differentiā facit. Pollux, Ta-

lentū, inquit, pro aureis nummis tribus cōmutabatur. Nummus aureus pro drachmis tribus

Atticis. Erant ergo talentorū multa nomina, Ptolemaicū, Syrum, Tyriū, Antiochenū, At-

ticum. Nam hoc æquale Tyrio fuerat, sed plus sesquitertio, q̄ Syrum, & Antiochenum. hæc

Aphricanus. Aelianus autē Babylonij talentū duo milia septingenta mnas Atticas ualuisse

tradit. Vitruuius quoq; de talento uariat. Strabo & Euboicum celebrat: alij minimum libris

quinquaginta. maius LXXXII. maximū CXXX. faciunt. Athenæus talentum sex milijū num-

mū permutari tradit. Nummū autem drachmā esse, hoc est, denarium, ex Plinio, Celso, &

Chalci

Semiobulus

Diobolus

Triobolus

Tetrobolus

Noctua signū

Athen.

Stateres

Aurei

Darei

Philippei

Alexandrei

Argentei

Chrysius qui

aureus

Symbolum

Polus Corin-

thiacus

Core Athe-

niense

Chelone

Collyrium

Drachma

Attica

Drachma

idem a num-

mus a dena-

rius

Mna Attica

Bos Athen.

Sestertium

Talentum Ae-

ticum, Aegy-

ptium, Aphri-

canum

Nummus

aureus

Cleopatra supra dixi. Pollux autē sic ait, Talentū erat maius & minus teste Demost, qui *τα τάλαντα* dixit. Ex quo ditalentum, & tritalentum, & decatalentum, & hecatontalentum, & semitalentum dicimus. De semitalento Homerus, *ἀλλά τῃ ἡμιτάλαντον χρυσὸν ἐγὼ ἐπίδησω*. Præterea Polytalentus pro diuite, & polytalenta res preciosa ponitur. Valuit aureum talentum tris aureos Atticos, argēteū uero L X. mnas Atticas. Aurei talenti Homerus mentionē facit, *καὶ τὰ ὄψιν μέσοις δ' ἴω χρυσοῖο τάλαντα*. Quod autē ipsius tempore nō multum ualuerit,

Mensura ex Paulo ex eo demōstrat, quod in cursus certamine apud eum tertium præmium est lebes, quartum duo auri talenta ex uersu prædicto. Mensuræ autē ex Paulo Aegineta hæ sunt. Mna Græca habet uncias X VI. Romana XX. Libra habet uncias XII. Vncia drachmas V III. Drachma autē grammata tria. Gramma obolos duos. Obolos ceratia tria, & chalcos octo. Ceratium chalcos duos, Cyamus Aegyptius grammata XII. Chœnix sextarios quatuor. Congius siue chus sextarios sex, unde sextarius dicitur. Culeus sextarios quindecim. Cotyle siue hemina est sextarij, dicitur & alio uocabulo hemina, quasi ἡμισυ, hoc est, dimidiū, ut ait Festus. Cotyle habet Mytra magna III. Oxibapha IIII. Magnū uero mytrū oxybapha III. Acena Oxybaphum cyathos tres, Cyathus habet chemas longas, uel mitra parua duo. Acena habet orgyam unā cum dimidio, gradus quatuor, cubitos sex, & palestas uiginti quatuor. Gradus simplex habet pedes duos: duplex quinq;. Plethrum habet Acenas X. Orgyas XII. pedes C. palestas C C C C. Sicla habet grāmata IIII. Medimnus habet amphoras duas. Amphora modios tris. Modius sextarios X VI. Itē talētū habet mnas L X. Mna stateres octo. Libra scrupulas XX III. C C. XX. obolos XL V. C C C C XL. Vncia siliquas X C. C C C. L X X X. Stater drachmas quatuor, scrupulas XII. obolos XX IIII. siliquas XL VII. Drachma scrupulas III. obolos VI. siliquas XII. Scrupula obolos II. siliquas IIII. Obolus siliquas II. Parasanga apud Festum quinquaginta cōtinet stadia. Aristides in Encomio urbis Romæ *ὄνδ' δέκα πρᾶσάγου λογιζομένηω*. Stadiū, ut Heroni placet, habet pedes in longē tudinē DC. Diaulus MCC. Milliare stadia VII. Dolichus stadia XII. Plethrū pedes C. Idem Paulus ait, Pondus grauitate, mensuram uero uacuitate uasis metimur. Vas autē uel ficci quanti est uel humidū. Idem docet mensurarū characteres siue adnotationes hoc modo.

Note mensurarum

Dragma *Ϛ* quæ idem & olche est. Sed olche notatur hoc signo *Λ* libra *Δ* uncia *Ϟ* Mna *Α* Modius *Μ* Cyathus *Κ* Medimnus *Με* Cerauniū *Κρ* Ceratium *Κε* Chalcus *Χ* Choa *Χ* Chœnix *Χ* Cotyle *Κ* Trybium *Τρ* Sestarium *Ξ* Oxybaphum *Ξ* Hemina *Η* Gramma *Γ* Apud nostros Obolus *** tali nota reperitur. Mensuras limitesq; agrorū nūc attingā ex Iul. Frontino, & M. Iunio Nypso, quæ figuris pulcherrime adnotatum mihi tradidit uir ornatus, omnisq; uetustatis studiosissimus Angelus Colotius. Limites urbis duos aruspicum olim disciplina (ut ait Varro) posuit: unū ab oriente in occasū, quæ decumanū uocauerūt, q̄ is longior sit: nā decumana omnia principalia uocabāt, alterum à septētrione in meridiē quæ cardinē dixerunt, q̄ sub axe septētriōis mundus sicut in cardine uertat̄. Decumanus itē dextrā habet orientē & sinistrā occidentem, ex quo ager dextrat⁹ & sinistratus dicit̄. Cardo autē habet ultra septētrionē & citra meridiē, ex quo ultratus & citratus dicit̄ ager. Ab his duobus omēs agri partes nominātur, reliqui limites sic bāt angustiores, & inter se paribus interuallis distabāt. Quū autē scire cupis in qua parte agris, respice scripturā lapidū terminaliū: si em̄ numeri ab oriente incipient, & in occidentē crescent, Decumani erūt: si crescit in partē septētrionis, erit in parte ultrata & dextrata: si in meridianū & cardines in parte occidentis, erit pars sinistrata & ultrata. Ipsi autē lapides terminales diuersa fuerāt figura: Orthogoni, Isopleuri, tetragoni, hexagoni, heptagoni, pyramides, rombi, semicirculī, cultellati, spatulæ, triuertini, archifini, centusiati, syginati, semitali. Is est ille qui in agris semitas custodit Pani, Herculi, & Cereri sacer. Nomina uero limitū hæc sunt,

De mensuris agrorum
Iu. Nypsius
Decumanus
Cardo

Decumani, cardines, actuarij, intercisiui, linearj, sextani, nonarij, qui solis cursum sequuntur: Præfectuales, montani, qui angulo subiacent: Vstrenales, undecumani, solini, græci, regulares, subruncini, quintani, scutellati, temporales, qui lunæ cursum sequuntur, Diabonales, di-

Lapides terminales

potensales, gallici, chronici, perpetui, passiuī, limites qui per antica & postica diuiduntur.

Limites
Agrorum nomina

Agrorum autē nomina: centuriatus, dextratus, sinistratus, citratus, ultratus, tetragonus, normalis, Neronianus, Podimatus, Cæsarianus, Adsignatus, Nigrius in quinquagenos: Meridianus in XX V. Commutatus ex beneficio Augusti. Subcisiuus, Tessellatus, epiponicus, Solitrius, Syluanus. Mensuræ nomina in agris sunt Digtus, uncia, palmus: Sexta siue Dugtrans,

... gradus
LATO in
magnam
curiosum
mna ut
supplicium
... qui & apud T
... dicitur ab agri
... notum &
... in Myrtili ce
... unde o
... quoniam Talan
... Agri. Agri
... Libras. Lib. L. E
... Dij quoq; u
... primam si
... ex his p
... lingua Daimo
... post fatum
... id est, dice
... alterius pa
... dia. id est,
... nostri au
... quasi q̄s, id
... necesse q; ead
... Oceanam & T
... germana in
... uidelicet sca
... *πρωί δ' ἔσπευε*
... progredi ulte
... quæsi Phe
... *ἄρρηξ*, quæ
... gerendo fru
... amor em quo
... spuma maris
... quod omnibu
... quod in bello
... pertinet. Mino
... diuina intelli
... ephesum dicit
... quasi *ἔγρη*, id e
... dicitur. Sed
... id est, uoluer
... Astrap
... Pana Mercurij si
... significaturum aid
... human. Ex quo
... *ἄρρηξ*. Dianus
... Diana quasi diem
... *ἄρρηξ* ostendit, ob
... & Muscam: quat
... malis soluentib.
... dicitur secundum

Quod musicus Musicus quasi ἀπωλῶρ, id est, simul uertens dicitur, quod ex conuersione mutua polorum & orbium cœlestium musica constet secundum mathematicos. Nam A. quandoq; apud Græcos pro simul accipitur, ut ἀκοῖα uxor quæ simul cubat, & ἀκόλουθος, qui & ὁμοκέλευθος, id est lector, & simul iens. Atq; hæc omnia quæ ad Græca pertinet nomina ex Platone. Apud etiam latinos palam est nihil esse frustra positum. Nam plurima ex sono uocis, ut ferè omnia animalia, puerorum etiam. Mammæ enim atq; tatas matrem ac patrem infantes uocant, & **Etyma** buas atq; papas bibere uidelicet ac edere, ut ait Cato de nu. pu. Nonnulla per antiphrasim, **latina** ut bellum latum. Quorum multas Varro Ciceroq; & aliæ etymologias narrat, quas comme **Etyma** morare superuacaneum fuerit. Sed & illud admirabile, quod ne ipsa quidem rusticorum uo **italica** cabula Italicorum temere sint, nec solum ab ipsis latinis auctoritatem sibi uendicant, sed ple **ex Græcis** raq; ex Græca grammatica: quod maximo est argumēto, ipsam Italiam olim ex magna parte **Bastazon** à Græcis habitatam fuisse. Nos ex multis pauca commemorare ad hoc propositum non ab **Tios** re existimauimus. Bastazon portans seu baiulans dicitur. Romæ uero nūc uulgo Bastazus, **Mastra** Item Tios & Tia auunculus & matertera dicunt Romæ, & plurimis Italia regionibus idem **Phrattin** significatur. Mastra Romæ Mastra locus ubi cernitur farina, & panis conficitur. Phrattin **Choeros** obturare ac sepire. Romæ Phracta sepes appellat. Chiros, id est χοῖρος. Hetruscus Suarius **Trogus** agmen cogens Chir chir exclamat. Vas autem illud quo solet eos quandoq; pascere Trogū **Chalare** appellat, Græci autem Trogin comedere dicunt. In Hetruria item alijsq; locis, Chalare dicunt **Blattin** id est, flectere, Græci Chalao, deprimō, submitto. Quod uero loquuntur ubiq; Battere, non **Schiza** aliunde putauerim uenisse, quàm à uerbo Blattin, quod est nocere. Quod autem Hetrusci **Aporia** Schizam uocant partitum lignū, illi etiam eodem modo à uerbo Schizo, quod est findo & **Bubon** diduco. In eadem Hetruria Aporiam fastidium animi appellant, quo uocabulo Græci du **Phymata** bitationem & animi suspensionem dicunt. In Italia Transpadana bugnonem appellant sup **Titta** purationem in inguine præsertim: illi bubona inguen uocant, & item Phymata, quæ multi **Gaster** Phignola, id est, tubercula aut tumores suppurantes. Hetrusci item tettas mammæ uocant, **Maltha** illi Tittas nutrices dicunt. Appellant & Gastadam amphoram uentrosam: illi Gastera uen **Colla** trem. Et Carapham Ceraphium. Maltham in Transpadana dicunt terram glutinosam aqua **Pistachium** madefactam. Item illi Malthen cæram liquentem, & omne ferè liquidum glutinum. Collam **Buterus** omnes appellant Itali, quod latini glutinum, Græci uero collam. In Hetruria si quid uile no **Bicarium** tauerint, dicunt, pistachij non facere. Est enim pistachium apud Dioscoridem fructus par **Baucalium** uus, similis nucleis pineis, ex Asia ueniens. Romæ Bubulcum Buterum dicunt, quod græca **Cupellum** grammatica Boum custos significat. Bicarium item illi, quod omnes ferè Italici Bicherium, **Dama** & Baucalium quod Bocale. Romani item Cupellum uas aqueum curuum. Homerus etiam **Nundina** Depas Cupellon, id est, pateram curuam uocat. Damas Hispani, itemq; Italici matronas ho **Dies lustrar** noris gratia uocant. Græci simul & homerus Damar uxorem dicunt. Nundina Romanorum **rius** dea à nono die nascentium nuncupata, qui Lustrarius est. Est enim dies lustrarius, quo in **In nomi** fantes lustrabantur, ac his nomina imponebantur, maribus quidem nono, foeminis octauo: **nibus ma** causa forsitan, quod in maris conceptione plus esset temporis, iurèq; septimum diem præte **gnos ui** ruisse expectabant, quod is maxime periculosis esset, nec ante eum terminum umbilicus res **ros errare** solueretur, ante quem homo propior est plantæ quàm animali. Author Plutarchus in Pro **Fama** blem. Festus quoq; idem de lustrario die testatur. In nominibus quoque magnos uiros er **Christus** rare contigit, ut Plinium inter alia Octauium pro Popilio ponendo. Ipsum denique Cice **ros errare** ronem in libro de gloria, teste Gellio Vlysem pro Aiace. Nomen quum & dictionem signifi **Fama** cet, & debitum, & famam, hanc quam plurimis deus eripit, conceditq; ut ait Hesiodus, ὄρπε **ros errare** δὲ ἀβροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἀφατοῖτε φατοῖτε, &c. id est, Cur homines ignoti, & quidam nomine cla **ros errare** ri, Dicti ac indiēti causa est Iouis alta uoluntas. Magnum sanè argumentum deum hanc **ros errare** gloriolam tempore ruituram ridere, quod improbos tanquam eorum portione frequentius **ros errare** quàm bonos exornet. Nam si recensere hucusq; tempora uelimus, innumerabiles uiri san **ros errare** ctissimi, insuper & martyres, quorum nomina scripta sunt in libro uitæ, iacent sine ulla fama, **ros errare** quum tot sceleratissimi per ora hominum quotidie uolitent. Nomina uero ipsius dei altis **ros errare** simi Dionysius de diuina notitia exequitur, quæ in unaquaque lingua uim maximam ha **ros errare** bent, non solum ex auctoritate nostrorum, sed ipsius Platonis. Christi autem Christiano **ros errare** rumque nomen, quanto magis ab ipsis insectatoribus depressum, tanto magis nobis illu **ros errare** stre consentaneumq; redditum. Cuius rei testimonia plura adducuntur, Tertuliano teste **ros errare** in Apo

in apologetico, Tyberius quum è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem accepisset, de-
tulit ad senatum cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat respuit.
Caesar in sententiâ mansit comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Ad Traia-
num Plinius Secundus scribit Bithyniæ præcurator, cuius adhuc extat epistola, eiusq; me-
minit etiam Tertullianus. Imperatorem consulit quid de Christianis quotidie oblati agen-
dum, quum in his nil mali reperiatur, nisi Christo antelucanos hymnos canere: an qui esse
desierint uenia donandi: cui ille respondit, Inquirendos quidem non esse, uerum oblatos pu-
niri oportere. Hadrianus de eo adorando referendoq; in deos cogitauit. Alexander in suo la-
rario depictum habuit. Eunapius Græcus author, nec tamen Christianus, in libro sophista-
rum scribit, Cōstantinum sub quo ipse fuit, deorum delubra in Christianorum templa com-
mutasse. Eius deniq; & Tacitus uterq; in Neronis uita, & Iosephus lib. antiquitatum X X.
mentionem faciunt, quorum testimonijs innumerabilis ardorem multitudinis cōspicere
possimus, ut iam nobis turpe sit his maiora desiderare prodigia.

Tyberius

Alexander

Constantinus

DE FORTVNA QVOMODO A GRAECIS EXPRIMATVR.

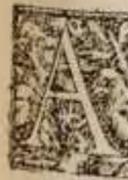

FEBES philosophus in libello qui adhuc extat, Fortunam sceminam cæcam pin-
git, furenti similem, supra rotundum ac uolubile saxum constitutam, eius uideli-
cet instabilitatem significando: circa que comites puellas habere, uoluptatem,
adulationem, inconsiderantiam. Bupalus, ut ait Pausanias libro quarto, primus
apud Smyrnæos statuam Fortunæ fecit cum polo supra caput, & altera manu

Fortuna

Cornu copiæ: ex quo Pindarus φέρωλορ eam uocauit. Apelles interrogatus, cur fortu-
nam sedentem pinxisset, Nondum inquit stetit. Teles Bion fortunam comparare solebat
poetriæ cuidam ac scænæ, ubi histriones diuersas induti personas, qui primos, qui secundos
actus agit, quiq; serui & domini personam agunt: haud aliter diuitum pauperum que ordo,
quisque suos actus ac personas tueri exequi que debet. Socrates Theatro similem dicebat
uitam, ubi indigni sæpe meliora capiunt loca: & qui in rebus secundis nimis alta sapiunt, si-
miles esse his qui in stadio currunt uia lubrica. Euripides. ὡς οὐ τις ἀνδρῶν ἅπαντ' εὐδαιμονεῖ.
Quod Horatius eleganter conuertit. Nemo ex omni parte beatus. Idem. Nihil est in homi-
nibus æquale, nihil firmum, nec adeo quis felix ut non possit esse infelix. Hesiodus. ἄλλοτε
μητρὶ πῆλα ἡμέρα, ἄλλοτε μήτηρ. Lux quandoque parens, alia est quandoq; nouerca. Theo-
critus. ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει ἄθρησ', ἄλλοκα δ' ἤϊ. Iuppiter interdum pluit, interdum que ser-
renus. Sophocles. ὄρω γὰρ ἡμᾶς οὐδὲ μ' ὄντας ἄλλο, πᾶν εἰδῶλα ὄσοιπῃ ζῶμεν, ἢ κέφλω σκιᾶμε-
νε ἡμέρα κλίνατε κ' ἀνάγῃ πάλιν ἅπαντα τ' ἀνδρῶπινα. τοὺς δὲ σώφρονας θεοὶ φιλῶσι καὶ συγχοῖ
τοὺς κακοὺς. Quinque sunt senarij. Video nanque nos nihil existentes aliud, Quàm idola
sive umbram quicumque uiuimus. Dies enim inclinât rursus que refert Mortalium facta, sa-
pientes igitur Amant dij tantum, oderé que non probos. Virgilius haud longe ab hac sen-
tentia. Multa dies, uariis que labor mutabilis æui Retulit in melius, multos alterna reuisens
Ludit, & in folio rursus fortuna locauit. Nam magnos legimus uiros paruis cunabulis emer-
sisse: multos etiam expositos quos Aelianus de uaria historia huiuscemodi commemorat,
Cyrum à cane nutritum, Telephum à cerua. Peliam Neptuni & Tyrus filium ab equa. Paris
dem ab ursa. Aegistum Tyestis à capra. Romulum & Remum à lupa. Pindarus fortunam
unam ex parcis facit. Dionysius Tyrius: Nullus mortalium antequam moriatur felix. Augu-
stinus noster similiter, Lauda post mortem cum peruenit ad triumphum. Archilochus,
Dij sæpe homines humi iacentes ex malis erigunt. Sæpe etiam resupinant. Diphilus. ἀπρὸς
ἐὐκατῶν οὐδὲ μ' ἀνδρῶπιος πᾶσι, εφημέρας γὰρ τύχας κεκτημένα. Nullum hominibus in expe-
ctatum malum. Fortunas enim in dies possidemus. Isocrates ad Dæmonicum. Nihil rerum
humanarum magnum puta: sic neque secundis lataberis, neque aduersis dolebis.

DE FORTVNATIS IMPROBIS AC STVLTIS.

FESCHYLVS. ἢ βαρὺ φόρημα ἀνδρῶπι' εὐτυχῶν ἀφρων δὲ. μωρία μάλις ἀδελφὴ
ἐνὶ πονηρίᾳ ἐστίν. Quàm graue onus homo felix insipiens. Nam stultitia germa-
na est iniquitatis. Theognis. πολλοῖς ἀρχήσοισι θεὸς δίδοι ἀνδράσι μ' ὄλβον ἐοδὸν,
ὅς οὐδ' αὐτῶ βέλτερος οὐδὲ μ' ἐὼν οὐδὲ φίλοις, ἀρετῆς δὲ μέγα κλέος οὐποτ' ὄλεθ' η'. Diui-
tias deus ignauis dedit ipse frequenter, Quis melius nec eis, nec charis esset ami-
cis: Nobilis at uirtus æterna in secula durat. Euripides. φεῦ φεῦ, ὅταν δαίμων κακοῖσι δίδῃ κα-
λῆς, ἰβρίζουσι αἰὶ πρᾶξοντες εὔ. Heu heu cum fortuna malis bene tribuerit: qui enim semper
agunt

De fortunatis
improbis &
stultis.

agunt feliciter, inique agunt. Idem. Cum improbi feliciter nimis agunt, quando non putabunt poenas dabunt. Idem. Omnium optimum non cogere deos, & amare presentem ac propriam fortunam: amor enim difficultum, stultos induxit presentis fortunae ac sui obliuisci. Demosthenes pro Ctesiphonte. οὐ γὰρ ὄβρις, ὡς ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἀδικοῦντα καὶ ἐπισηκῶντα καὶ ἑσθ' ὄβριον δ' ἄμα μὴ βέβαια κτήσασθαι, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἰς μὲν ἄπαξ καὶ βραχὺ χρόνον ἂν τύχῃ. ὅτε χρόνος δὲ φωρεῖται, καὶ ὑπὲρ αὐτὰ καταρῆσθαι. ὡς πρὸς γὰρ οἰκίας, οἶμα, καὶ πλοῖα, καὶ τῶν ἄλλων τοῖσιν, τὰ κἀπαθεῖν ἰχυρότατα εἶναι δ' εἶ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποδείξεις, καὶ Δικαίας εἶναι προσήκα. Non est, non inquam est, o uiri Athenienses, iniustum & peruerum & mendacem uim habere firmam ac perpetuam: uerum ei felicitas breuis continget, temporéque defluet. Existimo enim, sicuti domus aut nauigiū, uel his similiū inferna firmissima esse oportet: sic actionum principia ac subiecta, uera ac iusta esse oportere. Idem. τὸ εὐπείθειν πρὸς τὴν ἄξια, ἀφορμὴ τῆς κακῆς φρονίμης ἀνοήτου γίνεσθαι. αἱ γὰρ εὐπείθειαι Διὶ συναγρεύουσιν καὶ σκιάσαι τὰς ἀμαρτίας ἀνθρώπων. εἰ γὰρ τί πᾶσις, τότε ἀκριβῶς ἀνακαλύπτῃ πάντα ταῦτα. Felicitate euenire praeter merita, stultis quidem est occasio male sentiendi. Bona enim fortuna peccata mortalium apta est abscondere atque adumbrare. Quod si forte corruerit, omnia quidem illa facile apparebunt. Contra uero, etsi sapit, stultus censebitur infortunatus. Cicero pro C. Rabirio Posthumo. Consilia euentis ponderamus, ut si bene quid cessit, multum illum prauidisse: cui autem secus, nihil sensisse dicamus.

NON ESSE OBIICIENDAM FORTVNAM.

Fortuna non obijcienda.

DEMOSTHENES item pro Ctesiphonte. οὐ γὰρ ὄβρις, ὡς ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἀδικοῦντα καὶ ἐπισηκῶντα καὶ ἑσθ' ὄβριον δ' ἄμα μὴ βέβαια κτήσασθαι, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἰς μὲν ἄπαξ καὶ βραχὺ χρόνον ἂν τύχῃ. ὅτε χρόνος δὲ φωρεῖται, καὶ ὑπὲρ αὐτὰ καταρῆσθαι. ὡς πρὸς γὰρ οἰκίας, οἶμα, καὶ πλοῖα, καὶ τῶν ἄλλων τοῖσιν, τὰ κἀπαθεῖν ἰχυρότατα εἶναι δ' εἶ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποδείξεις, καὶ Δικαίας εἶναι προσήκα. Non est, non inquam est, o uiri Athenienses, iniustum & peruerum & mendacem uim habere firmam ac perpetuam: uerum ei felicitas breuis continget, temporéque defluet. Existimo enim, sicuti domus aut nauigiū, uel his similiū inferna firmissima esse oportet: sic actionum principia ac subiecta, uera ac iusta esse oportere. Idem. τὸ εὐπείθειν πρὸς τὴν ἄξια, ἀφορμὴ τῆς κακῆς φρονίμης ἀνοήτου γίνεσθαι. αἱ γὰρ εὐπείθειαι Διὶ συναγρεύουσιν καὶ σκιάσαι τὰς ἀμαρτίας ἀνθρώπων. εἰ γὰρ τί πᾶσις, τότε ἀκριβῶς ἀνακαλύπτῃ πάντα ταῦτα. Felicitate euenire praeter merita, stultis quidem est occasio male sentiendi. Bona enim fortuna peccata mortalium apta est abscondere atque adumbrare. Quod si forte corruerit, omnia quidem illa facile apparebunt. Contra uero, etsi sapit, stultus censebitur infortunatus. Cicero pro C. Rabirio Posthumo. Consilia euentis ponderamus, ut si bene quid cessit, multum illum prauidisse: cui autem secus, nihil sensisse dicamus.

QVOD CHRISTIANI FORTVNAM NON ADMITTUNT.

Christiani non admittunt fortunam.

AUGUSTINVM in libro retractationum poenitet laudes cuiusdam uiri nobilis ex fortunae parte sumpsisse, ut fortunae tribuendo, quae dei prouidentiae sunt. Nec Iob consolantes amici fortunam incusant. Neque David in tot aerumnis queritur ab ea pressus, nisi diuino iudicio. Ex quo palam est Christianos fortunam non admittere. Sed & ueterum sapientes ei minimum tribuerunt. Sallustius ad Caesarem scribens inquit. Ut ait Accius in carminibus: Faber quisque fortunae suae est. Et in prooemio Iugurthini, Ignauos atque socordes dicit, cum uirtuti ac diligentiae defint, falso fortunam incusare, ad eamque felicitatem suam referre. Et Iuuenalis: Nullum numen habes si sit prudentia, sed nos Te facimus fortuna deam, caeloque locamus.

QVOD A ROMANIS FORTVNA PRAECIPVE COLEBATUR.

PONEBATUR eius signum in cubiculo Imperatorum, Die uero supremo in successoris conclaue transferebatur, ut author Spartianus. Romae quoque plurima eius templa diuersis appellata cognominibus fuisse accepimus. Seruius Tullus primus aedem ei aedificauit: adepto deinde regno, Fortis fortunae, Primogeniae & Masculae templa constituit. Deinde cum de Veientibus Caruilius Cos. triumphasset, ex manubijs Fortis fortunae aedem quam Seruius Tullus uouerat faciendam locauit. Author Liuius. Muliebris fortunae fanum uia Latina quarto ab urbe miliario, quo loco Coriolanus matris precibus persuasus ab urbis obsidione discessit. Viscutae etiam Fortunae templum, quod illecebris ac quasi uisco mortales capiat ac deuinciat. Fortuna equestris quae iuxta Theatrum est. Fortuna Virilis iuxta lacum Nemoresensem, ubi uirgines templi sacerdoti sese nudas ostendebant, ut si quid uitij esset in corpore, uiros futuros possent perpetuo caelare. Multis item antea tempestatibus conuertentis & bene

& bene sperantis, & uirginis Fortunæ templa constituta. Et intra portam Carmentalem rursus Fortunæ, & in exquilijis Malæ Fortunæ uno ferè tempore posita delubra.

DE PRONOEIA. LOCVS EX XENOPHONTIS III. COMMEN.

SOCRATES. Nosti Euthydeme quàm bene deus rebus consulat humanis. Primum lucem creauit ad quam aspiciendam oculos nobis dedit, deinde noctem requiem laborum. Solem uero luci præsentem, ac omnia lustrantem, qui horas tempora que distingueret: nocti uero astra præfecit, per quæ temporis etiam uarietatem motum que diiudicaremus: deinde lunam, non solum noctem, sed etiam menses nobis patefacientem. Præterea quod alimentis cibis que egeremus, ea nobis ex terræ fœtibus procreauit, non solum ad necessitatem, sed & ad uoluptatem. Deinde aquam quæ rebus plurimis utilis foret, plantis, telluri, terræ que nascentibus omnibus: nobis denique ad potum ac nos omnibus nutrientibus: eaque de causa palàm ac uulgo in magna copia cunctis patet. Ignem insuper qui tenebras, simul & frigus pelleret, necessarius que ad multas artes operæ que hominum foret: nam citra ignem minime egregium aliquid conficitur. Solis quoque cursum quàm apte disposuit, ut ex eius adcessu & recessu omnia in terra producerentur: tropicosque instituit, ne per nimium propinquantes ureremur, neue per longius recedentes frigore corrumperemur. **EUTHYDEMVS.** Ita est profecto ut uis. Sed scire uelim hoc deorum opus cuiusnam gratia, an hominum sit. Nam & cætera animalia uideo in horum quoque utilitatis partem uenire. **SOCRATES.** Nullum profecto dubium, quin hominum gratia sint omnia. Nam quæso, quæ animalia tot bonis fruuntur, quemadmodum homines? Etenim ipsa quoque ob nos facta non minus quàm terra nascentia sunt. Plures nanque populi terræ fructibus minime uescentes, tantum animalium lacte, carneque ferarum ac uenationibus aluntur: tum plurima ex eis mansuefacta ad bellum, reliquosque mortalium usus magnopere suppeditantia sunt: quo magis mirum uidetur, quod cum uiribus ac robore superent homines, ab eis ad omnem usum subigantur. Quid de sensibus dicam, qui nobis additi, ut rerum differentias, uariarumque rerum uoluptates exciperemus? Post hos & rationem ac mentem, qua sensibus obiecta potissima uideremus, bonaque eligeremus ac mala euitaremus. Postremo oratio nobis data, qua inuicem disciplinis erudiremur: hac etiam leges conderemus, respublicas administraremus, tum bona omnia communicaremus. Hactenus Xenophon. **PRONOEIAM** quam nos prouidentiam dicimus, negat Cotta Epicureus apud Ciceronem. Cur ait tot secula dormierunt antequam foret mundus? An deus Aedilis factus uoluit exornare sideribus mundum? cur potuit hac uoluptate tanto tempore carere? Sed ut dicitur, factus est hominum causa. Quorum? bonorum, an malorum? Balbus Stoicus ex Cleanthis sententia respondit. Deos esse, apud omnes in confesso esse: quales autem sint, hoc tantum differre: nulla enim gens tam fera, tam barbara, cuius mens deorum opinione non imbuatur. Eos nanque prouidentiam habere, quatuor manifestis de causis dicit. Ob rerum futurarum uaticinium & præsentionem. Deinde ob commodorum multitudinem, quæ ex coeli temperatione, terræque fecunditate percipitur. Tertio quod homines fulminibus, tempestatibus, pestilentia, cæterisque malis terrerentur. Quarto ob rerum ordinem ac perseuerantiam, siderumque pulchritudinem: quæ cum summa ratione disposita perdurent, stultum est ea ratione ac prouidentia non regi existimare, & id esse fortuitum quod ordine summo procedit. Itaque ex Aristotelis ait sententia, si qui sub terra Cimmeriorum more habitassent, ac tempore quodam ad superiora uenissent, pulchritudinemque coeli ac mundi ornatum, solis iubar fulgentis, cæterarumque stellarum adspicerent, stuperent omnino, nec nisi deorum hoc ingenio maximaque ordinis ratione gubernari existimarent. Deos deinde dicit esse rerum proprietates, ut quæque uim ad aliquid habeat: Iouem autem unum omnium patrem. Hinc causas reddit nominum, & etymorum deorum quæ nos alibi attigimus. Diogenem deinceps affert dicentem, quod improborum res secundæ magnopere prouidentiam redarguunt: plures enim boni quibus male euenit, & contra: ut Marius, Sulla, Dionysius tyrannus senex, Pisistratus, Phalaris, innumerabilesque alij facinorosi perpetua sunt uis felicitate. Paulus uero Cannis cum exercitu trucidatus, Africanus in exilio mortuus. Catulus à Mario interfectus. Duo Scipiones in Hispania pereuntes, atque alij qui probatissimi fuere, quibus res male euenit. Sed quos ipsi uidimus Sigismundus Malatesta & Nicolaus Vitellius

Alexander
Pontifex

Vitellius tot perpetratis cædibus, tot iuribus uiolatis, in omnibus bellis ac controuersijs superiores, tandem in patria senes inter suorum amplexus facili morbo perierunt. Verum omnium exempla uicit Alexander Pont. cuius supra memini, qui ita usq; ad extremum obsequentem habuit fortunam, ut in magnis semper periculis creuerit. Legatus quondam ex Hispania reuertens, quum innocēs familia ferē omnis tempestate in mari perijisset, ipse cum paucis euasit, defunctorum hereditatem consecutus. In Pontificatu minas Gallorum non solum subterfugit, sed eos præsto, paratos, obtemperātesq; habuit. Aduersarios omnis superauit, in bellis etiā ferē omnibus uictor. Quin ædibus olim fulmine ictis quum conclauis pars sub qua erat corrueret, ruinaq; aliquandiu opertus, ac iam ab omnibus extinctus proculdubio putaretur, subito incolumis ac sub trabe seruatus apparuit, nonnullis qui circa aderant uiris insontibus exanimatis. Postremo quum omnes exitum expectarent malum, leui morbo annosus, inq; suo lectulo inter oscula filiorum decessit. Hic igitur Cicero cum hallucinetur, nec satis contra Epicurum instet, occasio datur contentiosis, ut planē prouidentiam esse negent. Verum adfertorem in medium fas adducere Augustinum. Is in libro de Ci. Cicero nem reprehendit, qui cum res duas tueri non posse sibi uideatur, uidelicet humanarum actionum liberam potestatem, ac futurorum certam in deo scientiam, quæ libertatem tollere uidebatur: ut primum concedat quod magis hominibus prodesse ad tuendas resp. conseruandamq; inter se societatem putaret, deos omnino rerum inscios ac ignaros facit: quod si ignari, neq; dii putandi. Ipse igitur utrunq; ponit, ac rationibus contendit diuinam præsentionem minime nostrarum actionum libertati officere. Quod autē de improborum felicitate onorumq; aduersitate supra memoratur, idem causas facile aperit. Quod bona quæ uidentur hominibus, uera bona non sunt: nec mala, quæ uidentur mala. Et in alio loco ait. Quod hæc omnia nobis reguntur incognita, deo autem notissima, atq; in incertum reseruantur, in fine quandoq; nobis in cælo manifestanda. Duplicemq; esse prouidentiam, unam quæ generaliter rebus consulit humanis, alteram quæ priuatim bonis omnibus, qui pietatē iustitiamq; sectantur, quorum numerus cum orbis sine simul explebitur. Eos quoq; qui in uia perfectæ uirtutis constituerunt, laboribus quandoq; exercet, ut patientia feliciores eo sint postea futuri. Imperfectos autem & adhuc ex rerum cupiditate anhelantes incommodis, aut corporis, aut externorum, siue etiam repulsis & ignominijs multatos, purgatioris in posterum reddit. Deploratis uero plurima facile concedit, ut si forte in uita facinorosa aliquid bene gesserint, præmium nunc ferentes iustius perpetuo crucientur. Quoniam uero utrunq; genus in omnibus existit, hi tantum boni putandi ex autoritate Origenis in epistolam Pauli ad Ro. quibus bona malis præponderant, mali uero quibus mala. Gregorius autem de his luculentius. Externa, inquit, cum de medio sint genere, malis sæpe deus concedit tanquam non uera bona: bonis uero quandoq; tanquam ea non mala esse demonstrādo, quibus uti liceat bene-

DE DIVINATIONE.

L T QUONIAM præsentionem rerum ad Pronœam facere à Cicerone commemoratū esse dixi, pauca de uaticinijs subiiciam. Plato, Platoniciq; omnes oraculis uaticinijs que auscultant. In Phædro quidem humanam sapientiam præ illa quæ ab oraculis furoribusque diuinis habetur nihili pendet. In Timæo dicit eatenus de rebus diuinis adfirmandum, quatenus diuinis oraculis confirmantur. In apologia autem Socratis defensionem ab oraculis uaticinijs que auspiciatur, dicit que totam eius uitam ad Apollinis oraculum, & cuiusdam dæmonis uaticinium institutam. Nam Socratis dæmon notissimus, cuius ipse instinctu apud Platonem agitur. Igitur quæ apud eundem Mantia, apud nos mania rectius uocata, diuinationo nominatur, ut ait Cicero, qui eam dicit esse, aut ex natura ut somnia & uaticinia, aut ex arte ut aruspicium, auspicium, augurium, Astronomia, magica, coniectura sapientum. Plato diuinam primam dictam esse ait. Secundam uero humanam. De somnijs idem scribit, quoties quis sapienter ac sobrie se habet, in somnium uenit, excitans partem rationis participem ueritatem attingit, minimèque errat. Homerus Ody. XIX. de Somnijs. Δοιαὶ γὰρ πὺλαι ἀμενλώων εἰσι μὲν ὄνειρον. & quæ sequuntur. Sex enim uersus sic conuerti possunt. Sunt geminæ somni portæ, quarum una uocatur Cornea, apud Stygios pariter, sed & altera eburna. Hæc penetrans somnus uerba imperfecta reportat. At quicumque uenit portæ de limine primæ. Vera refert, dulci correptis membra sopore. Ea uero quæ ex uatibus siue prophetis est, si data diuinitus,

Homerus
Ody.

diuinitus, semper est uera. Si minus, etiam quandoque uera, ut placet Augustino qui Virgi-
 lium in ecloga Pollionis de Christo uaticinatum esse dicit, & Annam Pont. de liberatione
 populi. Asinam quoque Balaam locutam. Ipsum uero præter Balac Moabitis mandatum
 Hebræorum populo benedicientem Numero XXII. Mantia quondam plurima legun-
 tur prisca superstitionis, apud Mopsum Ciliciæ, apud Telmessum Cariæ, apud Elidem la-
 midarum & Giutidarum, apud Delphos Apollinis, apud Ammonem in Libya, apud quæ-
 cus Dodonæas. Vates uero Tyresias, Mopsus, Idmon, Amphiaras, Calchas: quibus oppo-
 siti nostri facile indicant quantum inter mendacium & ueritatem intersit, ut illis Pindari sen-
 tentia uera contingat *ὡς ἴψ' ἀλλότῳ τυφλῶντα φράσας*. Quam cecæ sunt futurorum præ-
 dictiones. Diuinitio autem quæ ex arte uenit, & primum ex mathematica, falsa etiam depre-
 henditur, non solum ex euentu rerum & experiētia ipsa, sed ex autoritate philosophorum,
 & astrologorum: primum Diogenis Stoici qui aliquid quidem prædictionis in ea concedit,
 ut qualis sit quisque naturæ, & ad quam potissime rem generatim sit aptus: cætera negat sci-
 ri posse. Eudoxus astrologus negat adhibendam esse fidem Chaldæis. Archelaus item & Ca-
 sandrus eiusdem facultatis periti qui atate Panætij philosophi fuere, hoc genus prædictio-
 nis omnino reiiciunt. Nostri doctores item. Verum Thomas Aquinas, sicuti & Diogenes
 quem supra nominaui, non nihil ei concedit. Corporis uidelicet dispositionem, motum sen-
 suum ad res uarias, partim etiam horum ratione intellectus. Nam corruptis ex aliquo astro-
 sensibus, intellectus etiam patitur. Voluntas autem nullo pacto attingitur, libera que sem-
 per & incolumis permanet. In hanc ille sententiam, quæ quidem fuit plurimorum philoso-
 phorum: tum ipsius quoque Ciceronis, qui fatum quod Græci *ἰμαρμένω*, id est, Imarme-
 nen appellant, omnino tollit, Stilponis Megarensis & Socratis exempla adlegando, qui
 naturam prauam & uitiosam, in officiosam diligētia commutarunt. Nostra atate Mathias
 Pannoniæ rex, & Fridericus Urbini dux, graues alioquin homines, mathematicæ addi-
 cti faere, eam que profitentes undecunque aiebant. Nuper uero Ludouicum & Ascanium
 Mariam Vicecomites, magnorum censores ingeniorum, nihil propterea ex hac disciplina
 qua tantopere delectabantur, feliciores fuisse uidimus. Quod autem ad magicam pertinet,
 à Zoroaste primum cœpisse Plinio placet, ultimam uero fuisse Cypriam: puto ob Barna-
 bam Cypriam, & quod ibi ab initio frequentes fuerint Christiani, de religione nostra uelit
 dicere. Neronem quoque testatur eius rei studiosissimum, nullam ueritatem inuenisse: ex
 quo magis miror ea quæ de Simone Mago qui fuit eius tempore, uulgo traduntur, nullo cer-
 to authore. Nam Eusebius nulla eius magicæ miracula scribit, sed tantum hæreticum, pro-
 deo cultum. Veritatem tamen ei subesse quantam deus permiserit, nefas Christiano uiro
 credere non fuerit, quin potius nefas non credere quæ de Pharaone portenta in sacris uolu-
 minibus leguntur. Hinc quoque & illa dependere uidentur, Hydromantia ex aqua, Geo-
 mantia ex terra, Necromantia ex mortuis, Coscinomantia ex cribro, Cleromantia ex sor-
 tibus, Lecanomantia ex pelui. Strabo Lecanomantas & Hydromantas in Perside frequen-
 tes esse ait. Physiognomia ex natura membrorum. Chiromantia ex manibus, sicut ab Vxi-
 rum genere de quibus in Geographia dixi. Astrognomia ex astris ut à Babylonis & Chal-
 dæis. Botanomantia ex herbis, ut à Thessalis scæminis, quæ Latinis sagæ dicuntur. Gastro-
 mantia ex amphora uentrosa quæ à puero solet inspici, etiam apud ueteres. Hoc Cicero for-
 te intelligit in libro de Diuinatione, quum dicit auspicia militum per acumina: nisi de lapi-
 de syderite intelligat, cuius est ea uirtus teste Orpheo de lapidibus, ut noctu uelatus ad lu-
 cernam expiatis mente introspicientibus moueri, responsa que dare uideatur. Est & apud
 Aegienses in Achaia teste Pausania libro septimo templum Cereris, ubi fons in quem per-
 acto sacrificio introspicientes in morbo uident ualeitudinis euentum. Præterea augurium
 ex auiibus. Cuius inuentor Accius Nauius, & Aruspicina ex extis, cuius repertor Tages
 Etruscus, de quibus in Anthropologia narratur. Oscines aues quæ ore canunt, quod non fe-
 lix semper signum. Solistimum tripudium semper felix, quando uidelicet è cauea pulsem ita
 pascunt aues, ut ex ore pars cadens terram pauat, id est, feriat, quasi terripauium. L. Papi-
 rius quod non feliciter aduersus Samnites pugnauerat, à Pullario admonitus, ad repeten-
 dum augurium Romam reuertit. Fascinatio post hæc & incantatio inter portenta referun-
 tur dæmonica, quorum ultimam non solum inter repentina uulnerum remedia in castris,
 sed psalmi testimonio ualidam uenefici incantantis sapienter adspicimus. Alteram nonnulli

Balaam

Hydromantia

Geomantia

Ge.

Chiromantia

Astrognomia

Gastromantia

Augurium

Aruspicina

Solistimum

tripudium

Fascinatio

Incantatio

latis rebus insidiari putauerunt, ut in matrimonijs uerem tardare, & pulchritudini turri pueris praesertim officere. Quapropter infantiae corallium & his similia pro amuleto adligantur. Despui quoque consuetudo est, quod ab antiquis obseruatum etiam animaduerti, ut in Theocrito Poliphemus pulchritudinem suam apud Galateam iactans ait. *ὄς μὴ βασί κωδῶ δὲ τρεῖς εἰς ἐμὸν ἔπυσσα κόλπον.* Despui & ipse sinum ter, ne quis forte noceret. Ouidius etiam. Despuat in molles & sibi quisque sinus. Nonnulli praeterea creduli uanis rerum quarundam auspicijs, ut sternutamento uerbis interueniente probari sermonis ueritatem putant: sicut in Ody. Penelope somnia recitāte, Telemachum sternutasse bonum omen putatum. Et fulgetra poppissimis, id est, parujs sibilis adorari seu placari consueta Plinius refert. His similibus ualde mouebatur Augustus, Tranquillo teste, Caesar uero minime. Prodigia quoque formidata uates saepe interpretabantur. Duumiri ad hoc creati procurabant, eorumque auerruncandorum, id est, auertendorum gratia supplicationes ad omnia puluina ria decernebantur, thus, uinumque publice praebantur. Physiognomia corpus ex Aristotele tum alijs considerat. Quadratum uitae longitudinem pollicetur, breue ac delicatum ingenium & bilem, quod cor propius sit capiti ac cerebro, ut ait poeta quidam. Ingenio pugna corpore paruus erat. Nam laudatos plerumque uiros infra mediocrem magnitudinem fuisse accepimus. Oculi extantes eminentesque ac etiam albicantes temeritatem indicant, in recessu cauo malignitatem, minime coniuentes impudentiam, saepe leuitatem, nigri dolunt & astutiam. Frons breuis ingenium, lata ignauiam, rotunda iracundiam. Auriculae magnae hebetudinem tarditatemque, Dentes rariores uitae breuitatem, densi multique longitudinem, Supercilia protensa mollitiem, incuruata seueritatem.

Physio
gnomia

DE CONIUGIO, QVIS IN EO VETERVM RITVS.

MOX DE iustitia, quae Oeconomia domesticos quoque attingit, ac primum de Coniugio, in quo diuersa gentium consuetudo conspicitur. Apud Romanos, ut ait Festus, nubentem deducebant patrimi & matrimi pueri tres, id est, qui patrem & matrem uiuentes haberent. Vnus qui facem praeferebat ex spina alba quia noctu nubebant. Duo qui nubentem tenebant. Plutar. in probl. nouae nuptae noctu quinque faces quae ex teda erant dicit accendi solitas. Ante uiri congressum ignis & aqua dantur attingenda, quod his elementis purgatio contineatur, significando castam ac puram futuram. Ouidius in Fastis alium adducit morem. Ne pigeat tritum niueo cum late papauer Sumere, & expressis mella liquata fauis. Quum primum cupido uenus est deducta marito, Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit. Pro quibus nunc mel Romae degustandum tribuunt. Tum supra caput hastam de corpore gladiatoris eductam adhibebant. Cuius loco nunc sane ensen adhibent. Alexan. in probl. Noctu tantum, non interdium noui coniuges congregiebantur, ob uirginei pudoris reuerentiam. Sequebatur sponsam mundus muliebris, Graece anacalypteria, quoniam discoopertus ferretur. Dicuntur & parapherna, quod pherne dos appellatur: nostri uero legulei corrupto uocabulo parapherna nunc dicunt. Sponsa introducta dicere iubetur, Vbi tu Caius & ego Caia, id est, ubi tu frugi fueris, ego item: exemplo Caiae Tarquinij uxoris, frugalissimae foeminae quae & Tanaquil dicebatur, statuamque in templo meruit. Talassi quoque nomen saepius inuocatur, ut operum matrisfamilias ac laudificij Graeco uocabulo admonerentur, aut quod in raptu Sabinarum Talasso uiro optimo forte uirgo obtigerit, unde auspicijs nuptae sumpsere. Ipsum quoque limen transcedere non permittitur, sed transportatur ut coacta pudicitiam amittere uideatur. Vir ab uxore uiua dono aliquid accipere prohibetur, quod suspitione minime careat ne uiri donationem & ipsa expeteret. Ex quo Solon scripsit morientium legationes ratas esse oportere, nisi forte ab uxore lenocinijs persuasus. Qui uxorem habebant, siue ex agro siue peregre redirent, aduentus sui nuncios domum mittebant, uti seque domumque ornarent, si qua esset (ut moris est pudicarum quae sine uiro agunt) negligentia. C. Carbilius primus Ro. sterilitatis causa uxorem repudiavit. Hunc secutus Sulpitius Gallus, idcirco uxori nuncium remisit quod eam in caput uestem deducere animaduertisset. Idem quoque fecit P. Sempronius, quod eius uxor ludos funebres spectasset. Caesar item uxorem Pompeiam, quam alioquin pudicam esse existimasset, quod in sacris Bonae deae quae illa celebrabat, Clodius foeminae habitu fuerit inuentus, repudiavit, dictitans Caesarum domum etiam suspitione probri carere oportere. Haec Plutarch. diuersis in locis. Mos etiam fuerat tam Graecis quam Romanis uirginibus fasciata genitilia

C. Carbilius
primus Ro.
uxorem repu
diavit.

Talassus

genitalia succingere usque in diem matrimonij. Homerus Ody. XI. de Tyro uirgine à Neptune compressa. *Αὔσε δὲ τῆς Δελίω ζωῆω καὶ ἄ ὑπνομ ἔχθεμ.* Et Martialis. Qui zonam soluit diu ligatam. Durauit Romæ usq; ad Honorij tempora. Nam legimus S. Alexium Roma num clam ex urbe fugituro nouæ sponsæ balteum insigne pudicitia usque ad reditum custodiendum tradidisse. Balteum hoc quod Græci Ceston uocant Veneri attribuunt, quo sexum amore coniungit. De cōsuetudine uero exterorum, Strabo inquit mos Scythis prius nautis prostitutas in littus ducere. Corsis item. Liburnis ut ait Stobeus in collectaneis communes esse uxores ac liberos usq; ad annos v. deinde illi cui similiores essent reddere, eosq; parentes putare. Aeliano Lydis uirginibus amatores ante coniugium habere, postea uero caste agere. Assyrijs nobiles pulchriores in forum ducere, uiris que in matrimonium uendere. Hodie quoque Arabibus & Saracenis mos emendi uxores ars pro arrabone tribuentes. Quæ quidem emptio apud Romanos item ueteres reperitur. Festus enim sic ait: Nubentes Romanæ asses tris ad maritum solebant ferre, unum in manu quem statim ei dabant tanquam ementes uirum. Alterum in pede quem foco larium familiarium offerrent, quod etiam hodie in Italia ferè tota seruatur. Tertium in Sacciperone, quem certo tempore solebant resignare. Ex quo Virgilius ait: Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis. Maximam uero lasciuendi licentiam præbebat in nuptijs Fescenina locutio ab oppido tracta: authores cum plurimi, tum Catullus in epithalamio.

S. Alexius

QVI NVPTIAS VITUPERANT.

N VERO præstet uxorem ducere, utrinq; plures reperiuntur adfertores. Hipponactes duos dixit uxoris dulcissimos dies, nuptiarum uidelicet, & mortis. Alexandrides nuptiarum diem multorum malorum initium. Si pauper diuitem duxeris, dominam non uxorem acceperis: si pauperem, onus uitæ ferre non poteris, cum pro uno duos sis nutriturus. Si turpem, dolebis: si pulchram, communem habebis. Philemon. *Αθάνατον κακὸν ἀναγκαῖον γυνή.* Immortale malum necessarium uxor. Menander. *ὦ τῆς κακοδαίμωνος ὅς ὦν πένης γαμέ.* O ter infelicem qui pauper ducit uxorem. Idem. Habere te uxorem, esseq; patrem, Parmeno, curas uitæ multas adfert. Diphilus. *γυνῆκα ἀγαθὴν ἐπιτυχῆ οὐ ῥάδιον.* In uxorem incidere bonam non facile. Cheron. Uxorem præstat efferre quàm ducere. Theodectes. Coniugium simile senectutis: utrinq; enim adsequi cupimus, adsecuti tandem dolemus atque angimur. Thales Milesius rogante matre ut uxorem duceret, Nondum tempus ait: atatis quoq; processu, non amplius tempus inquit. Epaminondas Thebanus interrogatus, quid ei melius esset quod uxore & liberis careret, Non dubitare, inquit, pro patria mori. Lycurgus dicebat, quando uxor cum uiro in discordia esset, uitam reliquam minime uiuendum esse. Hipponax. Habet enim foemina quiddam natura indomitum: quod si quidē quotidie dirumpatur, sicuti arbores tandem concidere. Romanus quidam dicenti quod bonam pulchramq; duxisset, calceum extēdens, & hoc inquit pulchrum, sed nescis ubi me angit. Socrates dicebat uiros ciuitatis legibus coerceri debere, foeminas uero uirorum cohabitantium disciplina. Simonides interrogatus quid esset uxor, uiri inquit naufragium, domus tempestas, quietis impedimētum, uitæ captiuitas, poena quotidiana, pugna sumptuosa, bestia contubernalis, canis ornata, malum necessarium. Hesiodus. *ὅς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὄγε φιλήτησι.* Quisquis confidit mulieri, frondibus hæret. Homerus idem ferè. *Ἀλλ' οὐ πρόποτε καὶ σὺ γυναικὶ τῆς ἠπίου εἶναι, μηδ' οἱ μῦθον ἅπαντα πικρὸν κερδι δμ κ' εἰ εἰδῆς.* Uxori quanquam, semper confidere noli, Neu facilis referas uerbum quod noueris omne. Nam & Ulysses ponit nunquam se Penelope quanquam fidelissimæ nisi postremo manifestasse. In Theogonia item Hesiodus ex Pandora ab Epimetheo ficta, dicit pessimum genus foeminarum fluxisse, felicemq; uocat expertem coniugij. Idem in Ergis ait dictam Pandoram ex omnium deorum dono. Nam Mercurius ei ingenium & astutiam dedit, Pallas artes muliebres, Venus ornamenta, monilia. Cumq; homines felices & absque malis ullis prius degissent, ex ea nata mundo concupiscentia & omnium labes malorum: quæ mala Iuppiter in dolio incluserat, quo ab illa detecto irruerunt in orbem præter Spem, quæ in summo ore remansit. Quæ si quis animaduertit, multam in hac fabula Euxæ similitudinem inueniet, à qua initium cœpisse peccati accepimus. Veniam ad nostros. Origenes in euangelium Cananæ centum hoc genus epithetis confixit. Chrysostomus. Qui uxoris, inquit, tulerit improbitatem, mercedem à deo magnam expectet.

Uxor quid ex Simonide.

Pandora

Hieronymus in tota ferè ad Eustochium epistola incommoda matrimonij enarrat. Deniq; ex Salomonis sententia decernit, præstare in loco deserto habitare quàm cum uxore litigiosa. Et alibi ex bono auctore. Qui non litigat, inquit, cœlebs est. Huic igitur proposito ueterem monumenti inscriptionem adijciam, quæ hodie in uia Tyburtina conspicitur. Heus uia tor commodum. Hic uir & uxor non litigat. Qui sum non dico. At ipsa dicam. Hic Bebrus ebrius, ebriam me nuncupat. Hei uxor adhuc mortua litigas.

QVI NVPTIAS LAVDANT.

ED CONTRA plurima sunt. Xenophontis Oeconomicus, quem conuerti, multa diuinitus de matrimonio dicit, & quamobrem sit institutum, quæ facile uidere est. Aristoteles item in Ethicis ait uiro politico ducendam esse uxorem, non solum liberorum, sed uictus auxiliij gratia, primamq; hanc inter omnis societatem. Fœminæ namq; ætatem statuit xviii. uiro xxxvi. Ante hos annos non solidam esse generationem. Quinetiam in Politicis cogendum esse ad matrimonium dicit. Athenæus ex autoritate Hieroclis philosophi ait, Genus hominum sociale esse, ipsius autem societatis elementum quasi quoddam & principium coniugium: sine quo neq; ciuitates consistere, neq; domum perfectam esse posse, ut inquit Homerus de Protefilao Iliados II. τῶ δὲ ἀμειδρυφῆς ἀλοχὸν φυλάκην ἐλέληπτο, καὶ δόμος ἡμιτελής. Musonius. Summi enim philosophi, Pythagoras, Socrates, Crates, qui etiam sine domo & supellectile fuit: uxores duxerunt, eisq; cohabitauere, nec impedimēto philosophiæ esse putauerunt. Quid enim magis officium philosophi quàm secundum naturam uiuere? Quid autem magis secundum naturam, quàm uxorem ducere? Democrates, Amicas uoluptatis gratia, ancillas ministras corporis, uxorem domus & omnium quæ intra domum sunt fidelissimam custodem habere inquit oportet. Theognes. οὐδὲρ δὴ ἀγαθῆς γλυκύντρον ὄξει γυναικός. Coniuge namque proba nihil exat dulcius usquam. Euripides. οὐδ' ὄλβος, οὐδ' εἰ τι μηδὲρ ποσσὶν εἰχέρη ἰδονάσ ὡσπερ ἀνδρὸς ἐοθλῆς ἢ γυναικὸς εὐσεβῆς. Nec diuitiæ nec quicquam aliud tantum uoluptatis habent, quantum uir & uxor boni. Hesiodus. οὐ μὲρ τοι γυναικὸς ἀνὴρ λήϊζεν ἄμφορι τῆς ἀγαθῆς. ἢ δ' ἀντε κακῆς οὐ ξίγιον ἄλλο. Nil melius uiro quàm cum uxorem fuerit nactus bonam: nil contra, cum malam. Suadet præterea uirginem ducendam quam moribus possis instituere annorum xiiii. uiro xxx. Deinde haud longe abs te, quam melius noueris, ne alijs uicinis que potius quàm tibi sit gaudio. Themistius Atheniensis filiam locaturus, uirum bonum ac iustum diuiti præponebat, dicitans se querere uirum pecunia potius indigentem, quàm pecuniam uiro. Athenæus ait. Lacedæmonij tris de coniugio leges tulere. Prima damnant eum qui uxorem non duceret. Secunda qui sero. Tertia qui non bene. M. Val. Max. & Iu. Brutus Bubulcus Censores bona eorum qui ad senectutem calibes peruenerant, fisco tradebant. Metellus Numidicus apud Romanos de maritandis ordinibus legē tulit. Quem imitatus deinde Augustus eam renouauit, cum inueterata passim licentia per bella ciuilia quisque pro libidine uagaretur, ut author Tranquillus.

DE MORIBVS MULIERVM, ET DE DUCENDA QUID PRAESTAT.

Fœminarum
mores.

INCIPES de moribus. Theano Pythagorea, ut tradit Athenæus, interrogata quam potissime uxorem cōmendaret, respondit illud Homericum. ἰσὸν ἐπιχορδύλιον, ἢ ἐμὸν λέχος ἀνδρώσαμ. Id est, quæ telæ uacaret, & uiri lectum diligeret. Eadem silētium in muliere magnopere laudabat. Hac de causa Phidias apud Eleos Venerem concha condecoratam pinxit, quod in mulieribus sub tecto curam & silentium significaret. Sophocles quoq; ait. γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴν φέρει. Silentium mulieri ornamentum parit. Euripides. Fas mulieres sapientes officia uirorum obire. At uirgines in turba conspici nefas. In quo notandum, apud Græcos matronas mulieres uocari quod Latini usurpant. Cicero interrogatus cur senex uirginem duxisset: cras, inquit, mulier erit: author Macrobius. De mulierum item modestia Democrates. κόσμος ὀλιγομυθία γυναικί, καλὸν δὲ κόσμον λιτότης. ἀπὸ γυναικὸς ἀρχεῖται ὕβρις ἀνδρὶ ἐχάτη. Mulieris ornamentum sermo nis & item ornatus parsimonia. Præterea uirum à muliere dominari, summū est probum. Athenæus. Philonis philosophi uxor in cœtu matronarū interrogata, cur auream coronam sicuti cætera non ferret: respondit, quod uxor satis habet ornamenti uiri uirtutem. Euripides. Uxor quæ sapit serua est uiri, quæ non sapit eum spernit. Plutarchus. Vir philosophos, id est, corporis amator lasciuam reddit uxore ac uoluptariam. Philocalos autem, id est, honesti amator

amator continentem & ornatam. Varro, Qui castigat uxorem, eam meliorem reddit: qui uero tolerat, se probatiorem facit. Diodorus, Præstat uxorem ducere bene educatam gratis, quam male cum pecunia. Theognes in hypothecis. κάωας μὲν δὴ νῶϊ διζήμεθα κῦρεν Ἐπίπρασ εὐχέας, καὶ ἄς βόλετ' ἴδ' ἀγαθῶν κτήσεος, γῆμα δὲ κακῶν οὐ μελεδ' αἰνῆ. Cyrne canes & equos generosa è gente paramus, Cura boni nusquam cōiugis est generis. Paritas in hac re maxime laudatur. Menander. Quoties aliquis pauper ob diuitias uxorem ducit, nubit ipse, non illa: quem imitatus Martialis ait, Vxori nubere nolo mea. Plato tamen de rep. iubet potentiores cum humilioribus iungi ad æqualitatem ciuium seruandam: quæ res Romæ inter patres ac plebem discordiæ quōdam causa fuit. **EXEMPLA** quoq; laudatarum plurima ueteribus prodita, earum mulierū præsertim quæ pudicitia fideq; in uiros pollerēt. Euadne Capanei, Alceste Admeti, Laodamia Protefilai, Penelope Vlyssis. Inter Romanas, Caia Tarquinij, Lucretia Collatini, Porcia Bruti, Sulpitia Paterculi, Aemylia Tertia Scipionis, Julia Pompeij. Extraneæ etiam Sabinæ Teutonicæq; sub Mario. Vaticinio decoratæ, Thea no Metapontina, Themis, Manto, Cassandra Priami, Sibylla. Fortitudine Amazonum genus, Camilla Volca, Hypsicratea Mithridatis, Artemisia Mausoli, Lacenæ, quæ uirosum obeunt munera sese in gymnasio, in bello, in uenatione exercentes, ut tradit Aelianus. Thomyris etiam regina, & uniuersæ Scytharum fœminæ. Semiramis Nini, Gatia Illyrica. Proximis uero seculis Margarita Henrici VI. Britaniæ regis coniunx aciem uiri deficientem restituit. Et puella Gallica sub Carolo V. rege Gallorum regnum collapsum, Frugalitate Hispaniæ, quæ teste Nicolao Damasceno iussæ sunt quotannis telas ab eis textas in mediū populis suis adferre, certorumq; iudicum sententiâ quæ plus laborauerunt magis honorantur. Habent præterea singulæ zonam uetri adligatam certa mensura, ne turpe aliquid admittat. Post has Lyda, quæ à flumine redeuntis urnam aquæ in capite gestat, infantemq; sinistra, ac colū tenent nentes obiter, dextraq; loro adligato trahunt equum: ut author Aelianus. Gaditanæ à partu statim surgūt, ministeria domus obeunt. Liberalitate & hospitio insignes, Ebusa Paulina apud Venusiam, Bestia Appia apud Capuam. Thespianibus Glycerium, Romanis Flora ex testamento facto. Matronæq; omnes quæ aurū & ornatum cōtulerunt in ædem Apollinis dedicandam, quam Camillus ob captos Veios uouerat: & item bello Pu. II. ut author Li. Apud Hebræos uero Raab meretrix. Artibus insignes ac primū penicillo, Martia Varronis, Timarete Myronis, Aristarete Nearchi, Irene Cratini, pictorum filia simul & discipula. Literatura uero Corinna, Sappho, Aspasia Periclis, Leontium meretrix, Arete Chryssippi, Cleobulina Cleobuli, Zenobia Palmyreorum regina, Aedesia Alexandrina, Erophila Erythrea, Pamphila, Cleopatra. Inter Romanas Hortensia, Cornelia: Læliorum, Mutiorum, Liciniorumq; fœminæ omnes, ut author Quintilianus & Cicero. Præterea Pompeia Paulina Senecæ, Pollia Lucani. Inter nostras uero Catherina uirgo & martyr Alexandrina: proximo seculo Baptista Malatesta. Sed & magnorum quandoq; causa malorum fuere. Siquidē post Helenam liensium fatum, Romæ Lucretia atq; Virginia bis statum immutauere. Octauia deinde repudiata ciuili in initium belli fuit. Vicinioribus uero tēporibus Luchini uicecomitis uxor, ob Vgolini Gonzagæ adulteriū, maximi Mātuanorū Mediolanensiumq; causa belli extitisse memoratur. **Q**UOD in summa nostrorū Senatūscōsultum uideamus. Apostolus indulget, non imperat matrimoniū bonis: ociosis uero, aut libidine, aut auaritia, ambitione uel occupatis potius imperat: quum hoc præstet quàm nihil aut nō sancte agere. Ipsemet fragilitatē considerās ait: Volo adolefcētiōres nubere, iam multæ post Sathan abierūt. Et item: mulier seruabitur per filiorū generationē, si permāserit in fide cum castitate: quod ut ait Hieronymus. minime præcepisset, nisi metus incontinentiæ causam addidisset. Nam bigamiā ipse in euāgeliū feminis potius uituperat: à fructu quoq; tricesimo arcet, quum in bonā tellurē non cadat, sed inter uepres: quapropter illam uulpi inter eas latitanti cōparat: cui animali Herodē bigamū ac sceleratissimū ait dominū æquiparasse. Ambrosius item eam nec laudat nec uituperat. Filij etiam ex bigamia proueniētibus haud esse feliciter saepe cōspicimus. At primis nuptijs quanq; tricesima palma tribuitur, plures in his legimus & principes & priuatos persancte degisse, ac ingētibus uitæ meritis cum uirginibus ceteris adæquasse: aliquos lōgo tempore, nōnullos semper thoro abstinuisse: quosdā proli tantū causa cōgressos, quorum etiam nōnulli regno liberis incolumi relicto, ita in delicijs citra delicias, pie, sobrie, casteq; agitarūt, ut aure obstructa per loca sirenarū transeuntis, ob terrenā substantiā nō amiserint æternam.

Exempla laudatarum fœminarum.

Paulus de matrimonio.

Hieronymus

Ambrosius

PHILOLOGIA

EX LIBERIS BONA MALA QVE.

PALAM est ignavos saepe filios claris ortos esse parētibus, ut de Cicerone legimus, Scipione, Herode Attico. Causam Aristoteles in probl. adfert. Mentem uiri praestantis magis à natura sensus carnis que remotam ac quasi suspensam, inopem ingenij conceptis genituram praestare. Contra uero claros ex ignavis, & improbis bonos saepe genitos uidemus, ut tot sanctos uiros ex crudelibus & nefarijs. Plarunq; tamen Graecum prouerbium solet euenire: κακὸν κόρακ' ἔφακ' ἄλλοι κακὸν ὄρνιθι, hoc est, mali corui malum ouum. Plato felicem dicit fieri genituram ex utrisque bonis, malam uero ex utrisq; malis. Bonam nanq; intelligit, ut in Politicis legibusq; differit, ex concordia discordia prouenientem: ut uidelicet acriora ingenia mitioribus copulentur, uehementiora remissioribus. Talia in Zodiaco signa masculina foeminis coniugata conspiciamus: sic lunam cum sole, Venerem cum Marte: sic & in harmonia acutum cum graui. In VI. etiam legum utrunq; sobrium esse in coitu iubet, ut sobrius extet partus. Tradit Aristoteles in Politicis, parentes liberis domi, non ut dominos seruis, sed legitimi regis more qui patrem refert, imperare debere. Liberos uero eos tanquam deos colere ac uereri oportere. Hieronymus se comperisse ait apud Delphos tria haec fuisse scripta. Deos colendos, parētes uenerādos, & à carnibus abstinentium. Theophrastus. Oportet ante omnia dijs non tam multa quam frequentē & pie sacrificare. Deinde parentum alere senectutem eorum que consilijs uitam ad commodare: qui autem haec neglexerit, contra naturā & iustitiā leges aget. Vxor is igitur & filiorum curam suscipiendam, ut ab ipsis in senectute uices recipiamus. Menander. εὐδαιμονία τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς νοῦν ἔχωρ. uerba sunt ferē libri Sapientia. Latitia patris filius sapiens. Cheramon. εὐνοίη μοι χάριτας ἀπὸ οὐραίου πατρὶ. Liceat mihi gratias parenti reddere. Pythagoras in aureis carminibus. τὸς τε γονεῖς τίμα, τὸς τ' ἀγγίξ' ἐκγεγαῶτας. Ipse parentes, atque tuos uenerare propinquos. Agatho. ὡς ἴδ' ἢ πῶ φουσαντῶν πείθεσθ' τέκνα. Quam dulce genitoribus filios obtemperantes habere. Anaximenes. τί γὰρ δίκαιοτόρομ ἢ τὸ σὺ γλυκείως ἐπαυδίας αἰτίης ἀντιώσθηται; Quid iustius quam generationis & cruditionis authores remunerare? Isocrates. τοῖσδε γίνεσθ' ἵνα πρὸς τοὺς γονεῖς, οἷος ἀμ' εὐξάλο πρὸς σεαυτὸν γλυκείως τοὺς παῖδας. Talis esto erga parentes, quales erga te futuros esse cupis liberos tuos. Huiusmodi enim in parentes pietatem, tum sustentationem Graeci θεοπείθεια uocant. Hinc apud Homerum adulescens in bello cadens queritur non potuisse threpteria, id est merita nutritionis reddere. Traditur mulieris exemplum apud Valerium, illius quae parentem in custodia fame necandam clam ingressa ubere alebat. Sed & feras haec charitas excitat: ut apud Aelianum Ciconiae parentes in senectute alimentis sustentant. Parentum intersectoribus nullam priuatiuam poenam maiores statuerunt (ut inquit Cicero) quod non sana mente hominibus id accidere putassent. Alcmeon & Orestes matricidae ambo in furorem uersi traduntur. P. Malleolus teste Liuiō LXVIII. matre interempta primus omnium insutus culeo in mare praecipitatus est. IGITUR hic felicitatis humanae censuram agere licet, qua nulla maior in terris liberorum successu putatur. Hac de causa Metellus felix appellatus, à quatuor filijs Consulibus elatus. Diagoras Rhodius ob duos Olympionicas filios. Mater quoque illa Ro. quae latitia cōcidit, ubi filium redeuntem quem apud Cannas interfectum acceperat, adspexit. Quibus ego praetulerim felicem miseriam matris, quae VII. liberos sub Ptolemao rege iussos edere porcinā, morietes pro patria lege cōspexit. Et alterius nomine Felicitatis, quae totidem filios ad supplicium rapi non solum uidit, sed adhortata est. Numerum uero nō addere prosperitatem Priamus est exemplo, & post eum Artaxerxes Mnemon CXXV. susceptis liberis, quorum magnā partem ei insidias parantem de medio sustulit. Proximis quoq; temporibus Barnabas Vicecomes XXX. relictis, quorum nemo regnauit. Verum numero cunctos superauit Cōradus, qui ante hos annos decessit ex regia Poloniae domo Masouiae dux LXXX. susceptis: ex quibus tantū quatuor legitimi, supstitēs uero paulo plures. Vnā ego Thyesteā domū nostra aetate referā Frāncisci Bufali ciuis Ro. nobilis ac praediuitis, qui duos filios mutuis uulneribus se petētes uidit, totidē ob seditionē securi percussos: aliū nouercā interficientē, filiā uero apud uirum sese ueneno necantē. Ex quo Euripides ait bonū esse incognitū, carere liberis: qd' sanē uerbū noster Bern. usurpauit: causam ambo uiderūt, qd' ob liberos saepe mœremus, saepe inuitū, saepe inhonestū aliqd' facere cogimur: ualdeq; his aduersari uidentē qui intuēda ueritatē coelestiq; amorē se totos tradidere: alioq; si cupiditatibus adhuc

De genitura

Apud Delphos tria scripta.

Threpteria

P. Malleolus

Mater Maccebeorum.
Felicitas

liberorum
republicam
iura trium lib
Qu
prole ab on
DE
de indul
ut Aclianu
dem & homin
ga liberos, pra
re uacare nō p
magis expe
iores ad comi
non desedan
gratia secler
mittētes nulla
nō ab se ex
Brutus &
Apud Graec
ob seruadas leg
educados dab
tionis abesse.
obiurgauit. Ho
ideo laudo q
fecunditatis
De seruis commo
AIUS Mari
apes, qui qu
res haberent.
malis rem con
X. & deinde
At sub Paulo p
cuncta dispo
Euripides quoq;
quos seruos
Arillo. eos e
prestat, naturaliter
dominos teste Val
ueller, ne unus qu
procidit. Ex quo Pl
Clade Cannāsi
ergastula solū
pous tueri libert
Voluntates cū seruo
pallibus au
partim dominis
terrore Romanis a
fuisse. Euripi
Domus nullis ma
tam eleganter expe
uenit ut recte facia
lupos apud oues

adhuc ardemus liberorum, sane cupiditas cunctis inter mortales esse honestior uideatur, magnaque merces rempublicam Christianam augere, populis per prolem consulere. Ea de causa Lacedaemonij iura trium liberorum habentes militia uacabant, per quatuor uero etiam libertatem adsequebantur. Quod & Romani ex parte postea sunt imitati, Florentiae uero nunc duodena uir prole ab omni immunis uectigali efficitur.

DE PARENTIBVS ERGA LIBEROS

MOX de indulgentia patrum. Compertum quemadmodum efferatiora animalia, ut ait Aelianus, sunt magis philotecnica, id est, filiorum amantia, ut Tigris, ursae: eadem & hominum ratio. Praui crudelisque uiri, ac natura iniusti charitatem erga liberos, praeter alios maximam retinet. Causa est quod humana natura quae amore uacare non potest, seque suamque eo uehementius diligit, quo per iniustitiam & iniquitatem magis expers charitatis in ceteros fuerit, quam totam in se retinet. Viri autem boni quo meliores eorum comiores ac in omnibus moderatiores: tum ita adficiuntur, ut eorum causa ab honesto non discedant. Improbi uero cum nihil pensi habeant, nihil eis potius quam liberorum gratia sceleri omni rapinaeque inseruire. Quapropter indulgentiores etiam sunt, eis omnia permittentes nulla seruata disciplina. Heli legimus de sella retrorsum cecidisse, quod filios collas deuorantes non ab se expulerit. At contra bonorum plura seueritatis in filios exempla sunt: apud Romanos Brutus & Torquatus, & alter Torquatus, qui Silanum filium publice accusatum damnauit. Apud Graecos Epaminondas uictoris etiam filij interfector: & Zaleucus Locris qui ob seruandas leges oculum filio extudit. Hac demum de causa Romani suos liberos fratribus educandos dabant, quod apud eos & charitas esset generis, & indulgentia paternae nimiae dilectionis abesset. Cicero pro Coelio. Fuit in hac causa pertristis quidam patruus, Censor, magister obiurgauit. Hora, Ne sis patruus mihi. Persius, Quam sapimus patruos. Augustus, de Vid. Nec ideo laudo quod liberos habes, sed quod eos uirtutibus erudire studes: ut enim tibi nascerentur. foecunditatis fuit: ut uiuerent, felicitatis: ut bene educarentur, uoluntatis.

De seruis commoda & incommoda, & quomodo manu mittebantur.

MARIUS Marius qui uitas scripsit Imperatorum, ait eos omnes probos fuisse principes, qui quanquam ipsi mali, probos apud se libertos ac seruos administratores haberent. Contra uero bonos natura principes, nequaquam bene regere ubi malis rem committerent. Quod etiam proximis accidit temporibus: Bonifacio IX. & deinde Eugenio IIII. & Calisto III. sedentibus optimis uiris omnia pessumbebant. At sub Paulo postea, nequaquam cum illis uita conferendo, quod Marcus S. Marci Cardinalis cuncta disponderet, omnia melius. Menander ait. *ὅταν τύχη τις καλῆ οἰκετῶ, οὐκ ἔστι οὐδὲρ κτήμα κάλλιον βίῳ.* Cum quis incidit in seruum bonum: nulla est possessio melior. Duo sunt senarij. Euripides quoque ait. Magis seruum oportet habere sapientem, quam ut ipse sapias. Bias bonos omnes quamque seruos liberos esse dicebat. Improbos & si liberi sunt, seruos esse multarum cupiditatum. Aristo, eos esse seruos in reipublica qui inscitia rerumque ignorantia tenentur: qui uero ingenio praestant, naturaliter dominos. Insuper nonnullorum fides egregia memoratur. Paduanos quondam dominos teste Val. ob imperatam a Pollione pecuniam latitantes, proposita libertate qui perdere uellet, ne unus quidem inuentus. M. Antonium oratorem accusatum stupri seruus captus minime prodidit. Ex quo Plau. ait, Superbum esse decet fidelem seruum apud dominum suum. Populus Romanus in Clade Cannensi captos redimere nullo modo uoluit: cumque in summam paenuriam esset redactus, ergastula soluit, seruorum X I. millium auxilia quaesuit, ciuium contempsit, & existimauit eos potius tueri libertatem qui nunquam habuissent. At contra ex infidelibus multa incommoda. Volunienenses cum seruos temere omnes manumitterent, ab eis postea oppressi sunt, multaque indigna passi: quibus auxilia petentibus missus Decius Murana libertinos omnis partim necauit, partim dominis in seruitute pristina restituit: ut auctor Caelius. Seruile bellum in Sicilia terrorem Romanis attulerat, nisi celeriter per Perpennam, & rursus renouatum per M. Aquilianum confectum fuisset. Euripides, *οὐκ ἔχθρο εἰ μείζων, οὐδὲ δόμασι κτήσις κακίω, οὐδ' ἀνωφελέστερ οἰκέτω.* Domi nullus maior inimicus, neque peior possessio, neque inutilior seruo. Democritus, *ἄλλος ἀναγκαστῶν, οὐκ ἔστι δὲ.* Seruus necessaria possessio, non autem dulcis. Plau. in Pseudulo naturas eorum eleganter expressit his uerbis. Plagigera hominum genera, quorum haud quicumque in mentem uenit ut recte faciant. At cum est occasio data, tene, clepe, rape: hoc est eorum opus, ut maucis lupos apud oues relinquare, quam hos domi custodes. Plato de legi. Nimia seruitus

Heli

Torquatus
Zaleucus

Decius Murana.

P P + & libert

Seruorū ma/
numissio.

& libertas omnino mala, Moderata uero utraque bona. Exemplo nobis dñj sunt qui inter se utraq; mediocriter exercent. Cicero. Dignitate domini minus turpis est fortuna serui. Stultum est in eum locum scientem uenire, ubi libertatē sis amissurus, ut Platoni in Sicilia contigit, & Callistheni apud Alexandrum, Demetrio item Phalereo in Ægypto. In manumissione autem seruorum, ut ait Plutarchus in libello de ijs qui sero puniuntur à deo, festucā eorum corpori iniiciebant. Plautus in milite. Quid ea ingenua an festuca facta, serua an libera. Præterea circumagebantur, ut cum ostenderentur liceret eis agere pro suo arbitratu. Seneca in epistolis. Non differtur in diem qui se philosophiæ subiicit, statim circumagitur, id est, liberatur. Manumittebatur autem à Prætorē, cui seni lictores apparebant. Persius. Non in festuca lictor quem iactat ineptus. Pileo insuper ornabantur & uindicta, undæ uindictiæ. Sumebant patroni nomen: ut author Artemidorus Ephesius de seruorum coniecturis. Tertullianus quoq; in libro de resurrectione, Seruos patroni nomine honorari dicit.

QUOMODO SERVI SEV MINISTRI TRACTANDI

Prouerbium
in seruos.

PLATO de legibus, Seruos ait minus adficere cōtumelijs debemus quàm pares, quod illi recompensare iniuriam, aut uindicare se nequeant, Deinde ob metum & obscuritatem magis iustitiam colunt. Quapropter in iudicio eorum castigatio fieri debet. Aristoteles in Politicis seruorū misereri oportere ait, quod quanquam ingeniosi natura, minis assiduis & continuo metu uim ingenij consiliūq; amittunt. Seneca in epistola xlvij, plurimis uerbis cōmendat eos qui familiariter cum seruis uiuūt, illosq; & consilijs & sermonibus tum mensæ adhibent, ac tanquam cōtubernales putant, & humiles amicos: uituperatq; eorum adrogantiam qui prouerbium hoc iactant, totidem hostes domi habemus quot seruos. Nō enim hostes inquit habemus, sed facimus: dum magis timeri, quàm coli uolumus: dum eis ut iumentis utimur, & immoderate imperamus. Sic igitur cum inferiore uiuamus, quemadmodum nobiscum superiorem uiuere uolumus. Seruorum nomen bellorum quondam leges attulerunt, ubi capti essent. Nūc autē dei benignitate ac prouidentia omnes liberi ac fratres in Christo sumus. Sed quid dicā de nostri seculi impudētia? quando non solum reges, sed sacerdotes ministros domi seruos appellāt, moreq; mancipiorū tractant. Inter quos uiri sunt quandoq; doctrina ac moribus præstantes: tum etiā Præsules, qui pares officio ac fratres à summo Pon. appellantur: insuper domini uocari pari ratione uolūt, dominationemq; iactant & profitentur: quæ quidem apud Latinos haud aliud quàm tyrannidem notat, quum maiores doctoresq; nostri patres olim dicerentur, appellariq; iuberent. Nam domini nuncupationē nō solum Christianis diuinitus prohiberi, sed Romanis quondam rerū dominis inuisam fuisse legimus, Augustumq; ita abhorruisse, ut ne dominū etiam se uel à domesticis uocari pateretur. Dion quoq; Græcus author inter præcepta de principe, Cauendam ante omnia inter subditos huius nominis insolentiam dicit, patrēmq; potius & pastorem populorū sese Principem uocet, more Homerici Agamemnonis quem ille *πρωτὴν λαῶν* appellat. Quid igitur, nos quota portio? Verum quod magis ridiculum, heros famulosq; nunc dominos uocari nullo discrimine uidemus, quæ labes & adrogantia à Barbarorū moribus in urbē potius quàm à Romana grauitate deducta. Sed tam duræ militiæ utinam esset emeritis locus aut digna expectatio. At si forte gratissime cum eis agatur, sacerdotia tribuuntur mercedis loco, spiritalēq; thesaurū quæstui habent ac negociantur.

Contra do/
minationē.

DE PATRIAE CHARITATE

PATRIAE parentibusq; secundū deum magnopere debemus, ac eis præcipue fruimur. Quapropter Homerus in Odyss. οὐδὲμ γλνκιομῆς πατρίδος, οὐδὲ τὸ κῆωμ γίνετῃ. εἴπῃ κὼμ ἕς ἀπόπῃ οἰκῖα οἰκομ, γαίη ἔν ἄλλοδ' ἀπῆ ναιῖ ἀπ' ἀνδρῖε τὸ κῆωμ. Dulcius est patria nihil atq; parentibus usquam, Illi præsertim qui longe à finibus errans Forte domus propria, peregrina in sede uagatur. Idem. εἶς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθ' πρὸ πάτῃς. quo etiam Cicero utitur in epistolis ad Atticum. Pro patria certare omen perfectius unū. Euripides. μακάριος ὅσις ἐν τυχῶν οἰκοι μένῃ. Beatus qui felix in patria manet. Idem. Homini etsi mala contingunt, nihil dulcius tamen nutriente solo. Sophocles. οἰκοι μένῃ δ' ἄτ' καλῶς εὐδαίμονα. Domi manere oportet eum qui pulchre sit felix. Cuidam è Seripho Atheniensis patriæ ignobilitatē obiecerat. At ille, Mihi patria, Tu patriæ dedecori es: author Diogenes. Vlysses deniq; apud Calypso patriā prætulit immortalitati, quod Cicero usurpat in orationibus. At si uos qd patria uestra delectat Quirites, cuius est tātus amor ut Ithacā uic præstantissimus,

præstantissimus, nidulumq; illum adfixum saxi immortalitati pratulerit. Multi tamen extra patriam melius rem gessere: ut ait Medea tragica ad Corinthios, usurpatū item ab eodem. Inter quos uiri præclari fuere qui domi tyrānidem sponte fugerunt, ut Pythagoras Syloson tis apud Samios dominationem, ut Herodotus Lygdamum Halicarnassi tyrannū, ut Dion Syracusanus Dionysiu, ut Solon Athenis Pisistratum. Inter Romanos uero Marcellus Cæsarem, & Scipio populum ingrātū. Nunc exempla subiiciam pauca eorum qui pro patria quandoq; priuatas posuerunt similtates. Plut. πρὸς τὴν περὶ τῶν πρῶτων ἀγαθῶν, scribit quod Cretinus Magnesium cum Hermia priuatas gerens inimicitias superueniente bello Mithridatico ascendit in concionem, consuluitq; Hermiam Imperatorem cōtra Mithridatem deligendum, eius uirtutes connumerando: se interim professus, iturum in exilium nequid tui multus ob eorum discordiam oriretur: quod si ipsum Cretinum mallent, Hermias exularet. Hoc audiens Hermias permotus inimici modestia, libenter ei sponte cessit, atque in exilium abiit. Romæ quoq; ut author est Cicero de prouincijs conf. M. Lepidus Pon. Max. cum M. Fuluio Collega aliā's inimicissimo, statim Cēsor cum eo factus rediit in gratiam, ut commune officium communi uoluntate defenderent. P. Seruilius & M. Lucullus priuatas similtates in administratione reipub. reliquerūt. Tyb. Gracchus Gracchorum pater, L. Scipioni, cui & fratri Africano erat inimicus, triumphantī auxilio fuit.

Exempla
Cretinus Magnesium
M. Lepidus
M. Fuluius
P. Seruilius
M. Lucullus
T. Gracchus
L. Scipio
Felicitas

DE FELICITATE OPINIONES

FELICITATEM aliā alij suopte ingenio iudicauer. Aristoteles in x. Eth. in uirtute primū, adiunctis corporis externisq; bonis. Stoici in uirtute tātum. Epicurus in uoluptate quæ tantum dolore careat. Aristippus in corporis uoluptate: quos omnis commemorat Cic. de Fi. Socrates felicitatem appellabat ἡδονὴν ἀμεταμέλητην, id est, uoluptatem absq; pœnitentiā. Felices autem quibus mens bona & ratio fuisset. Diogenes autem uere lætari, nec unquam ulloue loco aut tempore mœstum esse, animumq; semper in quiete & hilaritate continere. Iamblicus, Quod deo simile sit, perfectum, simplex, purum, exemptumq; à malis humanis. Hippodamus Thurius, Eam non sine uirtute: uirtutem uero nō sine habente rationem. Selerius, Sanum quidē esse, homini mortali ante omnia putat. Deinde, hominē esse bonum. Tertio, ditescere sine dolo. Quarto, florere cum tibi charis. Theognes. Dulcissimum est, eo modo se feliciter habere quo quisq; cupit. Idem. οὐκ ἔραμαι πλοῦτην οὐδ' εὐχόμαι, ἀλλὰ μοι εἶναι ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχοντα καλόν. Non amo diuitias, nō opto magna, sed adsint Parua, unde ipse queam uiuere & absq; malis. Sophocles. κάλλιστον ἔστι τ' ἐνδίκον πεφυκένα, ἄωσον δὲ ζῆν ἀνδρωπῆν, ἡδίστον δ' ὅτ' ἄρεσι τέλει, ἡδὲ ἔργῳ καθ' ἡμέραν. Pulcherrimū iustum esse genitū, Optimum uiuere hominem, Dulcissimam delectationē adesse eorū quæ quis quotidie cupit. Idem. Εὐδαίμονες εἰσὶν οἱ κακῶν ἀποδιδόντες. Felices sunt qui semper malis uacant. Callimachus. οὐτ' ἀρετῆς ἄτις ὄλεθ' ἐπίσταται ἀνδρας βίβη. Citra uirtutē res nullum extollere nescit. Menander. Beatus qui diuitias simul cū mente possidet, quibus pulchre in his tantum quæ oportet utatur. Idem. Infortunatus natura crudus est: semper enim proximum sapere magis putat. Idem. ἔξωθεν δὲ δοκοῦντες εὐτυχῶν, τὰ δ' εἰς οὐκ εἰσὶ πᾶσι ἀνθρώποισι ἴσοι. Qui extrinsecus uidetur feliciter agere, intrinsecus sunt omnibus hominibus similes. Idem. πάντα μὴ προσδοκομένης ἕκαστον φέρει. Cuncta non expectantibus adferunt admirationem. Heraclitus. ἡδὲ ἀνδρῶπων δαίμων. Mos homini numen. Xenophon. Felicitatē puto multa possidere & erogare. Democrates. εὐτυχῆς μὲν ὁ ἐπὶ μετρίοις καὶ ματα εὐδαιμόνητος. δυστυχῆς δὲ ὁ ἐπὶ πολλοῖσι δυσδαιμόνητος. Felix qui ad moderata diuitias bene optat. Infelix qui ad plura & superuacua, male optat. Menāder. Qui nihil adfert in uita boni, hic minime felix. Idem. μικρὰ γὰρ ἀπαρχὴ ἢ ἕως κακῶς πᾶσι. Parua est occasio qua quis male rem gerit. Eurip. senarijs VII. probe mōstrat fragilē huius uitæ felicitatē. ὡς εἰς τὸ μηδὲν ἢ κομῶν φρονήματος τοῦ πρὶν σερέντης. εἶτα δὴ τ' ὀγκύμεθα, ο μὲν ἕως ἡμῶν πλοῦσι οἱ ἐν δώμασι, ο δ' ἐν πλίταις τιμίοις κεκλιμένῳ. τὰ δ' οὐδὲν ἄλλ' ὡς φροντίδων βυβλύματα, γλώσσης τε κόμπι. κῆνος ὀλβιώτατος, ὅτ' ἡμῶν τυγχάνει μηδὲν κακῶς. Quam miseri ex fastu ad nihilū reuertimur bonis forte amissis. Quid ergo tumidi amamus: hic quidē in superbis domibus, alius inter ciues honoratus aspici: Cū inaniū hæc tantū curarum cōmenta sint, & linguæ fastus. Ille beatissimus, cui mali quotidie nihil cōtigerit. Seneca. Ad tuendā ex fortuna felicitatem, alia felicitate est opus, & pro ipis uotis uota nūcupanda. Ciceronis de Fini. aurea uerba subnectā, Omnium rerū principia parua sunt, sed suis progressibus augetur. Virtutis enim beatæq; uitæ, quæ duo maxime expetenda

Ciceronis aurea uerba.

expetenda sunt, serius lumen apparet: multo etiam serius ut plene qualia sunt intelligantur. Præclare enim Plato beatum ait, cui etiam in senectute contigerit, ut sapiētiam uerasq; opinionones adsequi possit. Plato autem in Philebo summum bonum ex sapientia & uoluptate compositum ponit, quorum subiecta sunt intellectus & uoluntas: ex his uero intellectum sapientiamq; ut adfectuum moderatorem præferre uidetur.

DE AVTARCIA ET VERA FELICITATE

NONNULLI in ea quam Græci ἀὐτάρκεια uocant, id est, in ea uita quæ tantū paruo & necessario cōtenta sit, felicitatem ponunt. Inter hos sunt qui procul ambitione in agro uiuunt: ut ait Horatius. Beatus ille qui procul negocijs, Ut prisca gens mortalium, Paterna rura bobus exercet suis. Et Vergilius. O fortunatos nimium sua si bona norint Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis Fundit humo facilem uictum iustissima tellus. Pindarus in eadem est opinione his uersibus. Ἴ γίνετα δ' εἴ τις ὄλωσεν ἄρδ' ἢ ζῆσθαι κτεάτεσι, καὶ εὐλογίᾳ προσυδαίσι, μὴ μαθέουσθαι θεῶν ψῆφῳ. Sanam si quis substantiam amauerit, ac necessarias uitæ possessiones, adita boni nominis fama, is nec deus esse quærat. Omnes quidem Metellum illum ac Syllam, qui ambo felices dicti sunt: præterea Augustum ad hanc censuram uocant: sed si uerum facere iudicium uolumus, mortalium nemo est felix, quum tantulus dolor, quo nullus uacare potest, cum omni uoluptate præterita non sit compensandus. Sed fac ut uacare possit: dum se profecto mortalem quisq; sentit, nec perpetuo bonis fruitorum, facile cōtemnit omnia: ut ait Hieronymus. Quapropter nos Christiani aliam expetimus felicitatem, eam uidelicet quæ ab Ambrosio de officijs ponitur. Beatam inquit, uitam efficiunt tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentia. Augustinus autem de doctrina Christiana. Beatitudo est diuinitatis perfecta scientia ac contemplatio. Idem super Genesim. In ipso autem homine nunc latitia quadam conscientia paradisi est. Idem de Sp. & be. Tanta est conditionis humanæ dignitas, ut nullum ei bonum nisi summum sit satis.

Mortaliū nemo felix.

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
VRBANORVM, LIB. XXXI. DE LABORE

DE FORTITVDINE iam par erat ex lemmate præsumpto me dicere, si extra triuium aliquid expiscatus fuissē: uerum unam tantum eius partem ac potissimā attingam, quæ in laboris dolorisue tolerantia consistit: ac uiri est proprie, ut ait Bion in Bucolicis. μόρφα δουλιτέτη πέλα κάλθ, ἀνέρι δ' ἄλκα. Forma decus fragili sexu, roburq; uirili est. Heraclides Lycius, ut scribit Philostratus in uita Sophistarum, unum librū laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri posse: adeoq; probari, ut cassus etiam labor (modo non uitiolus) sit ocio ac delicijs antefendus. Quid autem inter utrunque intersit, Xenophon Commentario secundo probe indicat, ubi Herculem Prodicium inducit de uitæ genere deliberantem: ac inter cætera dicit, nullam esse ueram uoluptatem citra laborem. Nam si somni aut cibi aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri: Labore autem exercitatis omnia dulcius suppeditari. Ex quo Socrates dum corpus ambulando seu quiduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat: quod item nostris religiosis ante cibum præceptum est. Idem opus conferre dicitabat ad hominis bonitatem, ocium uero ad uitium. Bonos igitur in opere esse quanquā ociosi uiderentur: Improbos autem, qui aut alea aut opere aliquo turpi siue etiam plus æquo ambitione seu quaestu occupati appereant, ociosos esse. Idem cum laboraret circa citharam, dicenti cuidam: iam senex discis: respondit, κερττορ ἀφιμαδὴ εἶναι ἢ ἔμαθ. Id est, præstat tarde discere quàm nunquā. Lassus Hermioneus interrogatus à quo sapientiam didicisset, à labore & experientia inquit. Diogenes aiebat, Medeam non Pharmacidā, sed sapientem fuisse: ea siquidem homines delicijs corruptos, in Gymnasijs & pyrterijs per exercitationem interpollabat, ac laboribus robustos reddebat. Inoleuisseq; opinionē quod ex ahenis recoctos elixatosq; iuniores restitueret. Pythagoræ quoq; sententia fuit, legēdā esse ab initio uitā optimā ac laboribus quàm maxime exercitātam, quā consuetudo paulatim ex aspera dulcē redderet. Laborē nanq; uoluptatē quoquo modo semper comitari. Si bona sit uoluptas,